

Kgoboketšo ya Dikanegelo

SEPEDI
LELEME LA GAE

KOTARA YA 1 & 2

MPHATO WA

1

Kgoboketšo ya Dikanegelo

MPHATO WA 1 | KOTARA YA 1 & 2

SEPEDI

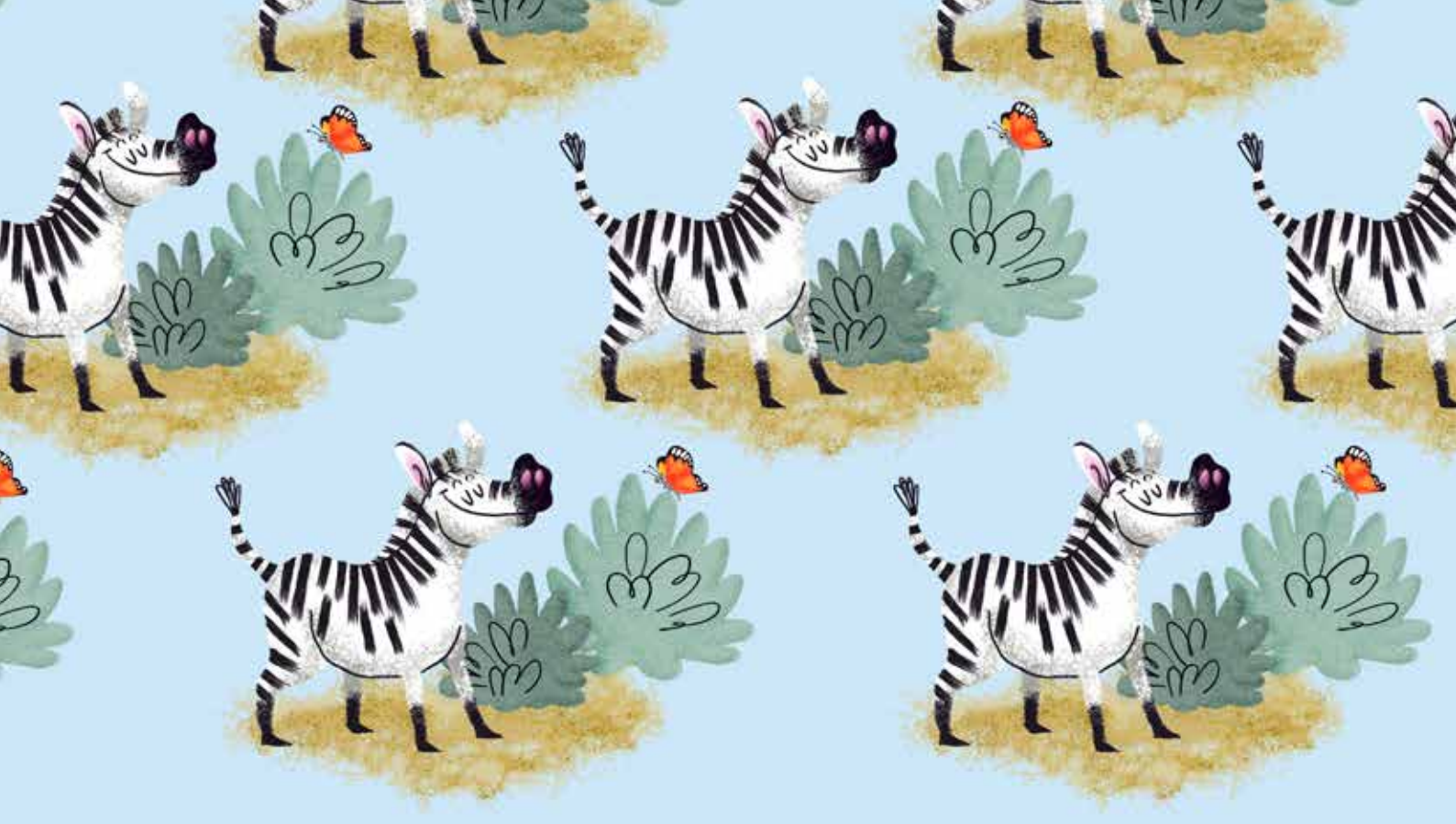
**Copyright © 2026 National Educational
Collaboration Trust (NECT)**

This work is licensed under a **Creative Commons
Attribution–NonCommercial–NoDerivatives 4.0
International License (CC BY-NC-ND 4.0)**.

Additional permissions beyond the scope of this license
may be available. For further information, please
contact the publisher at **materials@nect.org.za**.

First edition, 2026

KOTARA YA 1

MMEPE WA AFRIKA BORWA

Kapa Leboa

Puku ye
mpsha ya
Bohlale

Kapa Bodikela

Lewatle la
Atlantiki

Limpopo

Peterute e kgolo

Mpumalanga

Lesea le leswa la Tseko

Leboa Bodikela

Gauteng

Foreisetata

KwaZulu-Natal

Letšatši la mathomo la Mosima

Mogau o ithuta go bala

Mpopi o kotwa moriri

Kapa Bohlabela

Lewatle la India

MMEPE WA LEFASE

Amerika Leboa

Lewatle la
Atlantiki

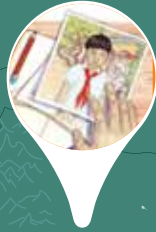
Lewatle la
Phasifiki

Amerika Borwa

Ke ka lebaka
la eng Llama
e dula kua
godimo

Asia

Mogwera wa
ka ka lengwalo,
Li Wei

Lewatle la
Phasifiki

Europe

Afrika

Lewatle
la India

Australia

Antarctica

KOTARA YA I DIKANEGELO

1. Letšatši la mathomo la Mosima

1

2. Mogwera wa ka ka lengwalo, Li Wei

13

3. Mpopi o kotwa moriri

25

4. Lesea le leswa la Tseko

37

5. Puku ye mpsha ya Bohlale

51

6. Mogau o ithuta go bala

65

7. Peterute e kgolo

79

8. Ke ka lebaka la eng Llama e dula kua godimo

93

KANEGELO YA 1 LETŠATŠI LA MATHOMO LA MOSIMA

Tabakgolo: Re ya sekolong

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tše e sego tša nnete.
- E diragetše mo Afrika Borwa.
- E diragetše matšatšing a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go kwešiša gore matshwenyego a ka lebelelega bjang le gona o ka ikwa bjang

Dintlha tše o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Lapa la Mosima le bona meokgo ya gagwe gomme le lemoga gore ga se a thabe.
- Mosima o ikwa a le kaone ka ge lapa la gagwe le mo thekga. Ka thušo ya bona, a ka kgona le go lebana le letšhogo la go thoma sekolo.
- Mosima o be a tšhogile mathomong, eupša o feleletša a rata sekolo. Ka nako tše dingwe re tswenyega ge go etla dilo tše diswa eupša ga di be di tše dimpe bjalo ka ge re nagana.

Leano la Kwešišo: Dira dikgokagano

- Seo e lego sona: Go nagana ka fao kanegelo e amanago le bophelo bja gago, gammogo le dipuku tše dingwe, goba lefase.
- Go reng re se šomiša: Go kwešiša kanegelo bokaone ka go e kgokaganya le dilo tše o šetšego o di tseba.
- Ka fao e thušago: E dira gore kanegelo e be le mohola kudu le go ba bonolo go e gopola

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Bala	Bolela
3, 1	E se kgale Mosima o tla ya sekolong la mathomo. Mosima o be a sa dudišege a hlobaela. Dijo di be di sa tsene.	Go ka tšhoša go thoma selo se seswa la mathomo. Ke gopola ka moo ke bego ke ikwa ka gona pele ga letšatši la ka la mathomo bjalo ka morutiši. Ke be ke tšhogile kudu ebile ke sa kgone go robala!
10, 1	Mafelelong nako ya go ya gae ya fihla! “Ga ke nyake go ya gae!” Mosima a lla.	Nka dira kgokagano. Ka dinako tše dingwe go dira selo se seswa go boima ebile go a tšhoša. Eupša mafelelong, re hwetša gore ga se se sempe bjalo ka ge re be re nagana!

E se kgale Mosima o tla ya sekolong la mathomo.
Mosima o be a sa dudišege a hlobaela. Dijo di be di sa
tsene.

Matšatši a mararo pele ga ge sekolo se thoma Mosima le koko ba ile mabenkeleng go yo reka yunifomo, dieta tša sekolo, le dingwalelo.

Ka mehla Mosima o be a rata go ya mabenkeleng.

“Ga ke nyake go ya,” Mosima o letše ka thekesing leetong ka moka la go ya toropong.

“O reng o sa nyake? Ka mehla o rata go ya mabenkeleng!” gwa realo Koko.

“Ga ke nyake go ya sekolong. Ga ke nyake go kgaogana le wena letšatši ka moka,” a realo.

“O se ke wa tšhoga!” Koko a realo “Ke tla be ke le gona letšatši le lengwe le le lengwe ge o boa gae.”

Matšatši a mabedi pele ga sekolo, sesi wa Mosima e lego Lebone o ile a mo thuša go pakela dingwalelo ka mokotlaneng wo moswa.

“Ga ke nyake go paka mokotlana wa ka wa sekolo,” Mosima a lla.

“Go reng o sa nyake? O na le mokotlana wo mobotse wo moswa le dingwalelo tša go kgahliša tše mpsha!” gwa realo Lebone.

“Ga ke nyake go ya sekolong. Ga ke nyake go ba sekolong letšatši ka moka!” a realo.

“O se ke wa tšhoga!” gwa realo Lebone, “Ke tla be ke na le wena letšatši le lengwe le le lengwe!”

Letšatši pele ga ge a eya sekolong, mmago Mosima o mo ratile go phadimiša dieta tša gagwe tše mpsha.

“Ga ke nyake go rwala dieta tšeo!” gwa lla Mosima.

“Go reng? Ka tlwaelo o rata dieta tše mpsha!” gwa realo mmagwe.

“Ga ke nyake go ya sekolong. Ke nyaka go dula gae ke bapale letšatši ka moka!” a realo.

“O se ke wa tšhoga!” gwa realo mmagwe. “O tla bapala ka nako ya go khutša le ge sekolo se etšwa!”

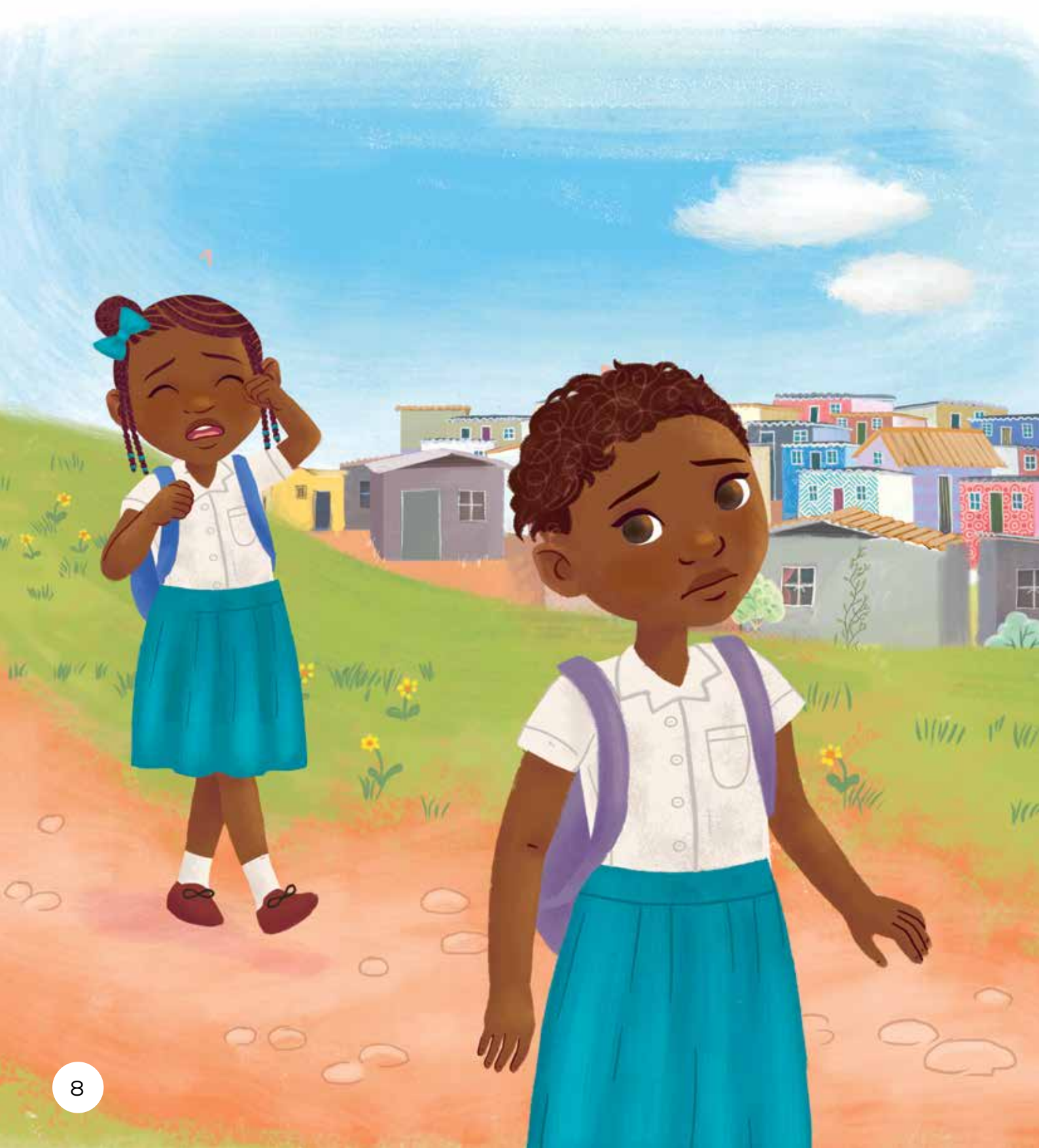
Mafelelong letšatši la gore Mosima a ye sekolong le ile la fihla. Mosima o apere yunifomo ya gagwe. Yona e be e hlwekile ebile e šidullotšwe gabotse. Mosima o tswaletše mokotlana wa gagwe a o šikara magetleng. O be o kwagala o le boima.

Mosima o ile a rwala dieta tša gagwe tše mpsha tša go phadima! O ile a itebelela seiponeng. O be a lebelelega a itokišitše. Eupša yena o be a sa ikwe a lebelelega a lokile!

“A re sepele!” gwa realo Lebone.

Tseleng ka moka Mosima o be a kgitla sello a re, “Ga ke nyake go ya sekolong!”

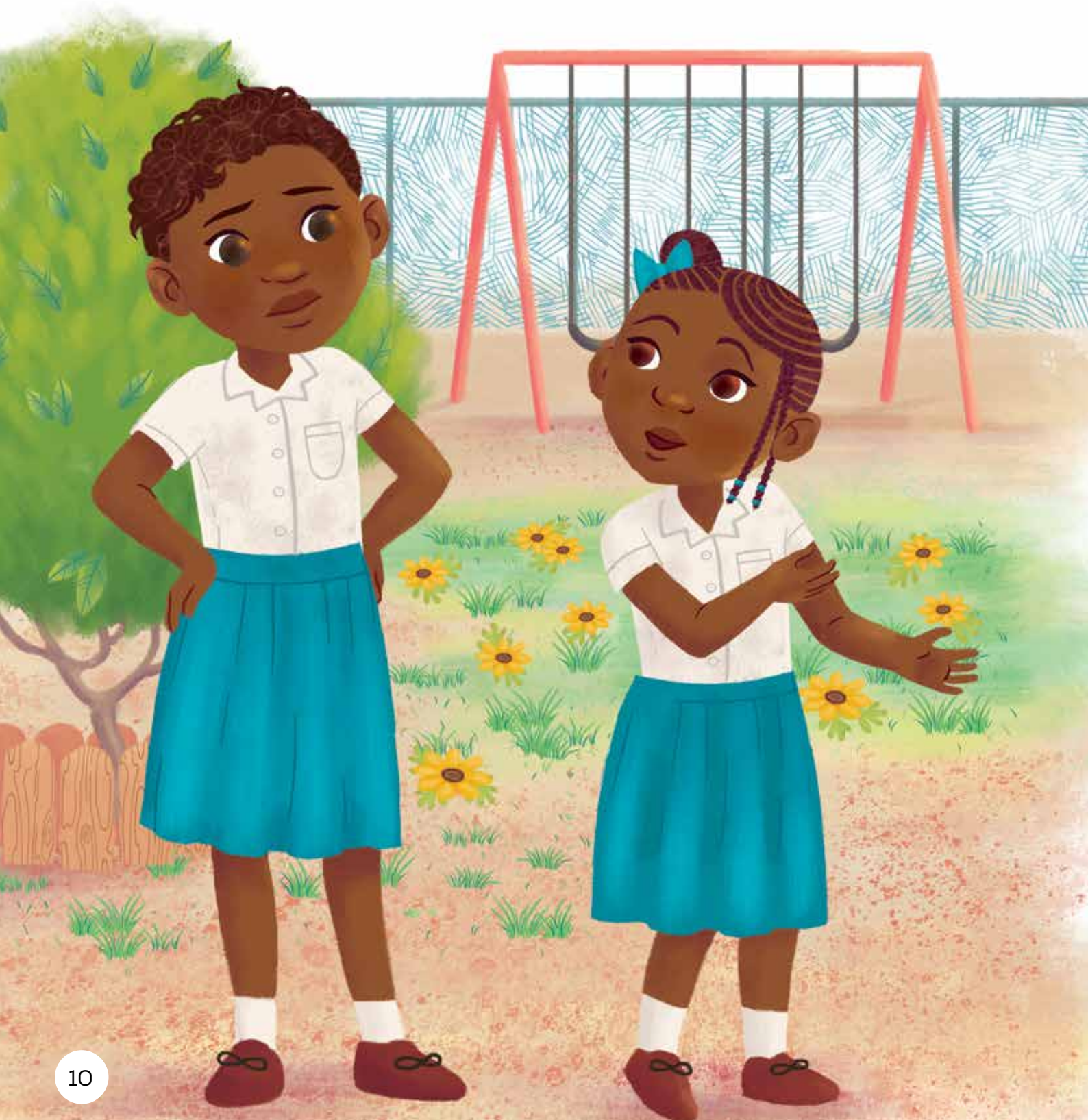

E rile ge tšhipi e lla a tsena ka phaphošing ya gagwe ye mpsha. Morutiši o mmoditše gore a dule kgauswi ga mosetsanyana wa moriri wa go swana le wa gagwe tlwa! Ba ile ba lebelelana ba myemyela.

Morutiši o ile a ba ruta koša ye mpsha. Go tloga moo ba thala diswantšho tša malapa a bobona.

Mafelelong nako ya go ya gae ya fihla! “Ga ke nyake go ya gae!” Mosima a lla.

Go Bala 1

Naa kanegelo ye e bolela ka mang?

E bolela ka Mosima.

Naa Mosima o ile kae lekga la mathomo?

O ile sekolong.

Ke ka lebaka la eng Mosima a be a sa nyake go ya sekolong?

- Ke ka lebaka la gore o be a tšhogile.
- Ke ka lebaka la gore o be a se a ka a ya sekolong.
- Ke ka lebaka la gore o be a nyaka go dula gae le koko wa gagwe
- Ke ka lebaka la gore o be a nyaka go bapala letšatši ka moka.

Go Bala 2

Naa ke mang a thušago Mosima go itokišetša letšatši la gagwe la mathomo sekolong?

Ke koko wa gagwe, sesi wa gagwe Lebone le mmagwe.

Naa Mosima o ikwa bjang ka nako ya go boela gae?

O be a nyamile. / O be a sa nyake go ya gae!

Ke ka lebaka la eng Mosima a sa nyake go boela gae mafelelong a kanegelo?

- Ke ka lebaka la gore o be a rata sekolo!
- Ke ka lebaka la gore o humane mogwera.
- Ke ka lebaka la gore o ipshinne.
- Ke ka lebaka la gore o be a ipshina ebile a sa nyake ge letšatši le sobela

KANEGELO YA 2

MOGWERA WA KA KA LENGWALO, LI WEI

Tabakgolo: Re ya sekolong

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tše e sego tša nnete.
- E diragetše mo Afrika Borwa le China.
- E diragetše matšatšing a lehono.
- Kanegelo ye e thuša barutwana go lemoga gore batho ba dinageng tše dingwe ba swana le bona ka ditsela tše dingwe, eupša ba fapana le bona ka ditsela tše dingwe.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Bana lefaseng ka bophara ba ya sekolong gomme ba ja dijo tša mosegare sekolong.
- Bana lefaseng ka bophara ba ithuta le go ja dilo tše dingwe tša go fapana le tša bana ba Afrika Borwa.
- Mogwera wa ka ka lengwalo ke motho yo o ngwalelanago mangwalo le yena. Se se re thuša go ithuta ka fao bana ba ba dulago kgole le rena ba phelago ka gona.
- Moanegi ke motho yo a anegago kanegelo.

Leano la Kwešišo: Dira dikgokagano

- Seo e lego sona: Go nagana ka fao kanegelo e amanago le bophelo bja gago, gammogo le dipuku tše dingwe, goba lefase.
- Go reng re se šomiša: Go kwešiša kanegelo bokaone ka go e kgokaganya le dilo tšeo o šetšego o di tseba.
- Ka fao e thušago: E dira gore kanegelo e be le mohola kudu le go ba bonolo go e gopola.

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Bala	Bolela
15, 1	Ka letšatši la ka la mathomo sekolong, morutiši wa ka o ile a re botša gore re tla ba le bagwera ba go ngwalelana go tšwa China.	Nka dira kgokagano le kanegelo ye e rego: Letšatši la Mathomo la Mosima. Ke ka ga letšatši la mathomo la moanegi, bjalo ka ge e be e le letšatši la mathomo la Mosima.
20,2	“Go boima go rena ka lebaka la gore ga re tsebe go šomiša diphatana tše le ka mohla o tee. Efela bana ba kua China bona ba kgona go ja raese ka diphatana tše!” morutiši a realo.	Nka dira kgokagano: ka dinako tše dingwe re ja raese ge re eja dijo tša mosegare, go swana le bana ba China. Eupša re ja raese ka ditsela tše di fapanego — re diriša foroko goba lelepola, gomme bana ba China ba diriša diphatana tša go ja.

Ka letšatši la ka la mathomo sekolong, morutiši wa ka o ile a re botša gore re tla ba le bagwera ba go ngwalelana go tšwa China. O re bontšhitše seswantšho sa phaphoši yeo re tla gweranago le bona ka go ngwalelana. “Letšatši la bona la mathomo e be e le ka kgwedi ya Lewedi. Ngwaga wa rena wa dithuto o thoma ka kgwedi ya Pherekong mola kua China ngwaga wa dithuto o thoma ka Lewedi go fihla Phupu.”

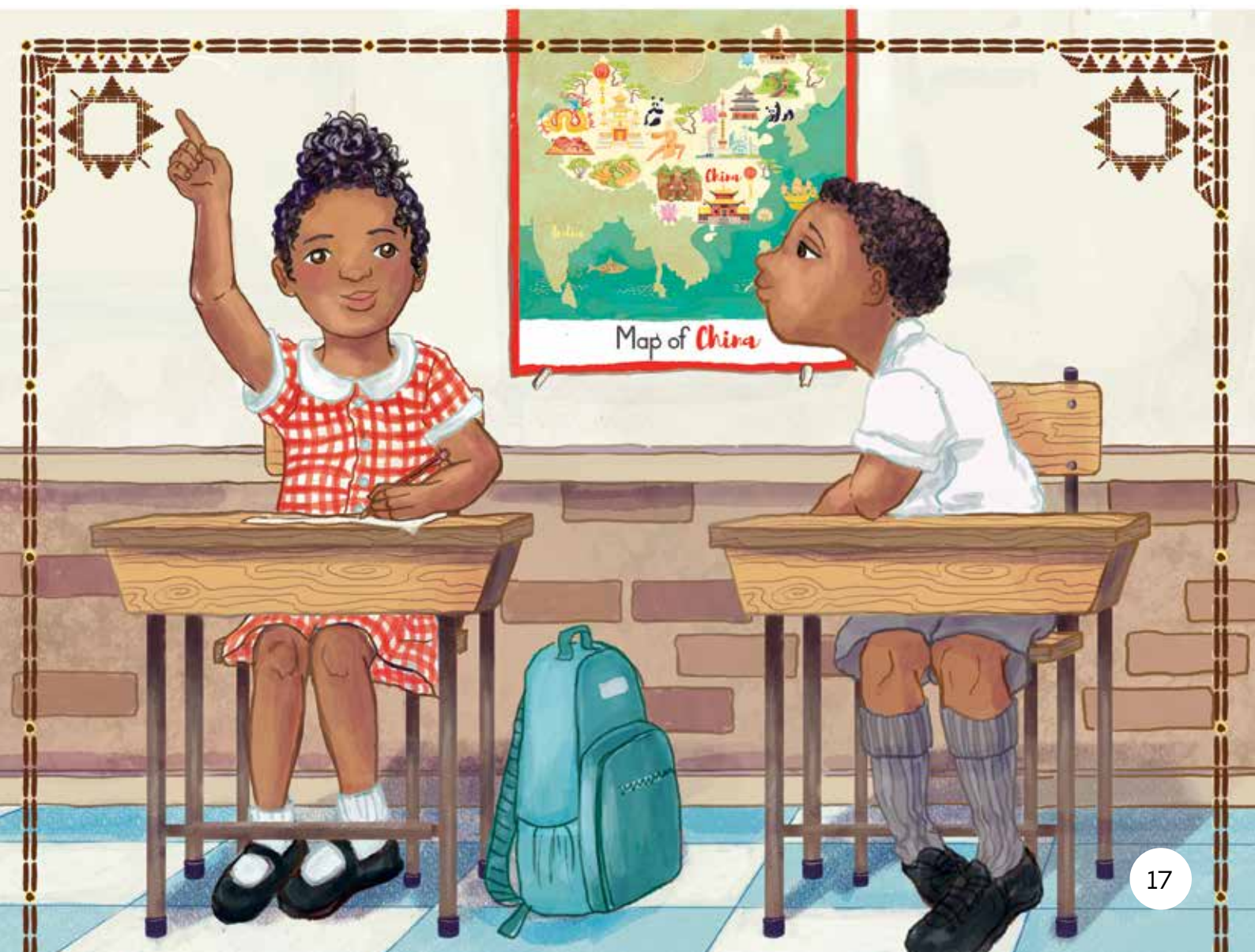

Morutiši wa ka o re bontšhitše naga ya China mmepeng. “Naga ya China e hwetšagala Asia,” morutiši a hlalosa, “Yeo ke kontinente ya go fapana le ya rena. Rena re dula kontinenteng ya Afrika.”

Zinzi o ile a emiša letsogo la gagwe a botšiša, “Naa bana ba Matšhaena ba ithuta eng sekolong?”

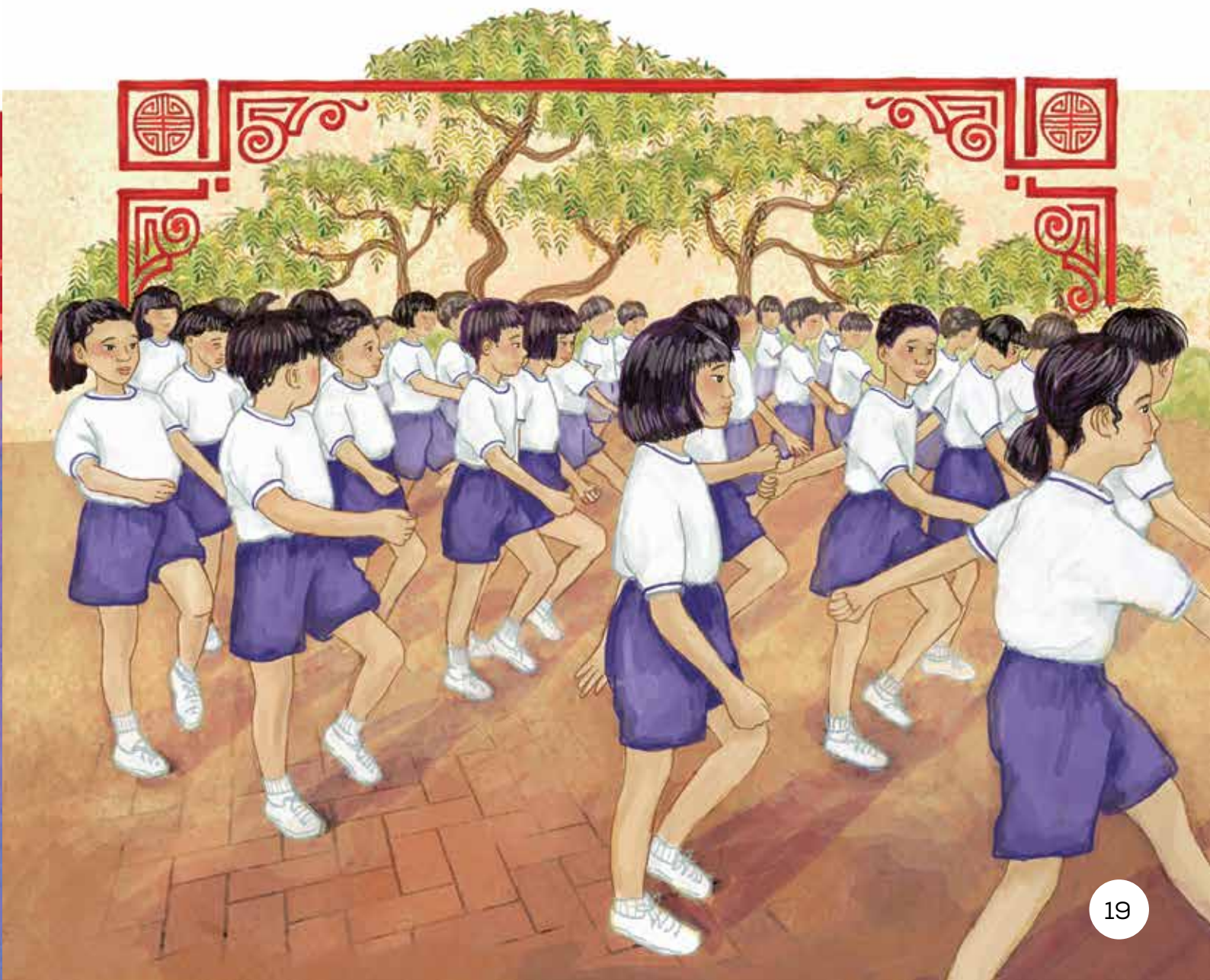
Morutiši wa ka o ile a bula khomphutha ya gagwe a nyakana le tshedimošo go tšwa inthaneteng ka ge a be a se na bonnete ka seo. O ile a bala dintlha go tšwa go sengwalwa seo a se hweditšego. “Bana ba sekolo sa motheo ba ithuta polelo ya Setšhaena, Seisemane, Dipalo, thuto ya boitšhidullo, mmino, bokgabo, dithuto tša tlhago le dingwalwa,” morutiši a bala.

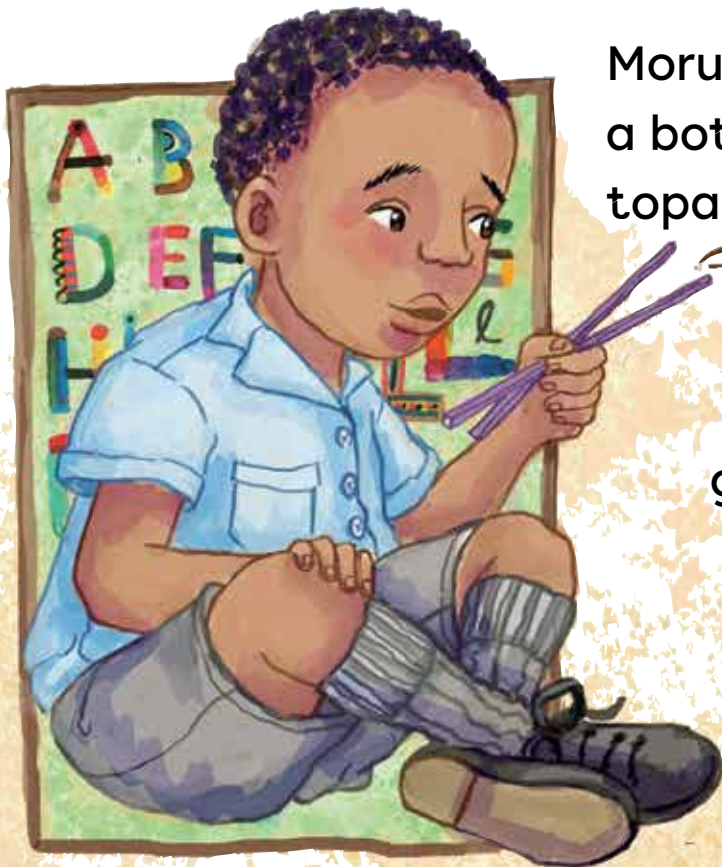
Morutiši wa ka o re bontšhitše seswantšho sa mantšu a mangwe ao a ngwadilwego ka ye nngwe ya dipolelo tša Matšhaena, yeo e bitšwago Mandarin. O hlalositše gore ngwaga wo re tla ithuta go bala ka Sepedi. Re tla ithuta go bala ditlhaka tše 26 le go ngwala mantšu ka moka ka polelo ya rena. Ge e le ka dipolelo tša Matšhaena, lentšu le lengwe le le lengwe le na le seka se se kgethegilego, ka go realo bana ba swanetše go ithuta dika tše diketekete.

Morago ga moo, morutiši wa ka o ile a nyaka inthaneteng gomme a hwetša bidio ya bana ba sekolo sa Matšhaena ba dira tiro ya mesong ya boitšhidullo. Re be re bogetše makgolokgolo a bana ba sekolo ba eme ka methaladi ya go otlologa, ba dira boitšhidullo gabotse ka mmino wa go llela godimo. Moetapele wa bona o be a ba balela, “Yi, er, san, si,” (1, 2, 3, 4) go thuša yo mongwe le yo mongwe gore a gate ka mošito o tee le ba bangwe.

“Bonang tše,” Morutiši wa ka a realo a emišetša diphatana tše pedi tše nnyane godimo. “Diphatana tše di bitšwa tšhopositiki,” a realo. “Ge re e ja, re šomiša matsogo a rena goba foroko, thipa le lehwana.” Efela kua China, bana ba šomiša diphatana tše go ja dijo tša bona.”

Morutiši wa ka o ile a botša Kagiso gore a leke go topa maswikana a mannyane ka diphatana. Re ile ra hwa ka disego ge re be re bogetše Kagiso a leka go dira seo. “Go boima go rena ka lebaka la gore ga re tsebe go šomiša diphatana tše le ka mohla o tee. Efela bana ba kua China bona ba kgona go ja raese ka diphatana tše!” morutiši a realo.

Ka phaphošing ya rena re thoma go ithuta go bala. Morutiši o re boditše gore re ye le mangwalo a rena gae gomme re ye re balele batswadi ba rena. O rile batswadi ba ka re thuša go ngwala mangwalo a rena le go tšea diswantšho tša rena gomme le tšona re di romele! “Ge e le mafelelong a ngwaga, le tla swanelwa ke go ngwala mangwalo a lena. Yeo ke nepo ya rena.”

Mafelelong o ile a fa o mongwe le o mongwe lengwalo la go tšwa go mogwera wa gagwe wa lengwalo. Ke ile ka bula onfolopo ya ka gore ke hwetše molaetša le seswantšho sa mogwera wa ka o moswa wa lengwalo!

Go Bala 1

Naa moanegi o tsena kae sekolo?

Moanegi o tsena sekolo Afrika Borwa.

Naa mogwera wa moanegi wa go ngwalelana o tšwa kae?

Mogwera wa moanegi wa go ngwalelana o tšwa China.

Naa o ka kgona go dira kgokagano le bana ba sekolo sa kua China? Na le swana ka eng?

- Re ya sekolong.
- Re ja raese ka matena nako e nngwe.
- Re ithuta Seisemane le Dipalo.
- Re a itšhidulla.
- Re ithuta go bala le go ngwala.

Go Bala 2

Naa bana ba Matšhaena ba šomiša eng go ja dijo tša bona tša mosegare?

Bana ba Matšhaena ba šomiša diphatana (ditšhopositiki) go ja dijo tša bona tša matena

Naa o ka ikwa bjang ge o ka ba le mogwera wa go ngwalelana go swana le moanegi?

Ke tla ikwa ... ka lebaka la ...

Naa ke dife dilo tše dingwe tša go fapafapana mabapi le sekolo sa Afrika Borwa le sa China?

- Bana ba Matšhaena ba thoma sekolo ka Lewedi.
- Bana ba Matšhaena ba ithuta tše dingwe tša dithuto tša go fapafapana – go swana le dingwalwa le dithuto tša tlhago.
- Bana ba Matšhaena ba ithuta ditlhaka tša go fapana le tša rena.
- Bana ba Matšhaena ba itšhidulla mmogo mesong.
- Bana ba Matšhaena ba šomiša diphatana (ditšhopositiki).

KANEGELO YA 3

MPOPI O KOTWA MORIRI

Tabakgolo: Ka lapeng la gešo

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tše e sego tša nnete.
- E diragetše mo Afrika Borwa.
- E diragetše matšatšing a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go lemoga gore re ka ba le go se kwešišane le batho bao re ba ratago.

Dintlha tše o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Tumelo o nagana gore o a thuša le go ba le botho ka go kota moriri wa Mpopi. O nyaka go dira selo se sebotse go sesi wa gagwe ka morago ga ge a ile a re: “O tšofetše”.
- Neo o ikwa a nyamile ge a bona moriri wa Mpopi o tlošwa.
- Kanegelo ye e bontšha gore ka dinako tše dingwe batho ga ba re fe dikarabo tše re di letetšego. E re ruta gore maikemišetšo a mabotse a ka no se kwešišwe gabotse gomme batho ba ka bona dilo ka ditsela tše di fapanego.

Leano la Kwešišo: Diragatša kakanyo

- Seo e lego sona: Ke go phopholetša dilo tše mongwadi a sa di hlalošego thwii, a šomiša mehlala kanegelong.
- Go reng re se šomiša: Go kwešiša ditlhalošo tše di tseneletšego le melaetša ye e utilwego.
- Ka fao e thušago: Go go thuša go fihlelela dipetho ge o bala, le go kwešiša kanegelo le baanegwa bokaone.

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Bala	Bolela
29, 5	“Ke a petšha Marie o tšile go makala! O tla nagana gore o na le mpopi wo mo mpshampsha!” gwa nagana Josh.	Ke phetha ka gore Josh o leka go direla sesi wa gagwe selo se sebotse. O ile a kwa a botša Mpopi gore o tšofetše, ka fao o ile a nagana gore o tla thaba ge a bona Mpopi o lebelelega e le o moswa.
34, 1	Josh a tsena ka phaphošing a swere paki ye nnyane ye talalerata. “Ke e tšere go mpopi wa ka,” gwa realo Josh. “Ke nagana gore mpopi wa gago o e hloka go feta wa ka.”	Ke phetha ka gore Josh o kwa bohloko gomme o leka go thuša sesi wa gagwe gore a ikwe a le kaone. Ke ka fao a mo fago jase ya mpopi wa gagwe.

Mpopi wa Marie e be e le selo sa gagwe se se kgethegilego kudu. Go tloga e sa le lesea o be a robala le mpopi wa gagwe woo o kgethegilego. Bošego bjo bongwe le bjo bongwe o be a gokarela mpopi wa gagwe. Ge a nyamile o be a gokarela mpopi wa gagwe wo boleta. Ge a le ka gae, Marie o be a phela a swere mpopi wa gagwe.

Mpopi ke sebakadišwa seo se kgethegilego seo Mma a sa kago a rata ge Marie a abelana ka sona. Marie e be e le sesi wa go loka - o be a phela a dumelela Josh go kuka le go bapala ka mpopi.

Mantšiboa a mangwe ge Marie le Josh ba bapala,
Josh a kwa Marie a bolela le mpopi wa gagwe.

“O a tšofala,” a sega. O gokarela mpopi wa gagwe.
“Le ge go le bjalo ke a go rata!”

Letšatši leo le latelago ge Marie a le sekolong, Josh a humana sekero ka moraleng.

“Ke na le leano!” gwa nagana Josh. Josh a nagana ka ga mpopi wa go tšofala wa Marie.

“Nka kgona go dira gore mpopi woo o kgethegilego wa Marie o be o mo mpsha!” a nagana.

Josh a tšea sekero sela gomme a kota meriri ka moka hlogong ya mpopi.

“Ke a petšha Marie o tlile go makala! O tla nagana gore o na le mpopi wo mo mpshampsha!” gwa nagana Josh.

Josh o letetše Marie gore a boe sekolong. O be a fela pelo ya go mmona ge a bona semaka se!

E ile ge Marie a fihla gae a bona mpopi, a kwa a felelwa ke maatla. “Go diregile eng ka mpopi?” a tlaletša Josh mašata. Josh a emiša sekero a myemyela.

“Ke be ke go tshephile! Ke ka lebaka la eng o sentše mpopi wa ka wo o kgethegilego?” Marie a lla.

“Tshwarelo hle!” Josh a goeletša. “Ke be ke nagana gore ke mpshafatša mpopi wa gago wa go tšofala!”

Marie a tšwa ka phaphošing a kitima, a lla.

Josh a dula a nnoši. “Ke be ke nagana gore Marie o tla thabela go kota moriri go goswa wa mpopi!” gwa nagana Josh, a gakanegile.

Marie o hweditše mmagwe. O ile a swara mpopi wa gagwe woo o kgethegilego gore mma a o bone. “Bona gore Josh o dirile eng. O sentše mpopi waka sa ruri! Ga ke sa nyaka mpopi wo wa go befa!” a lla. A lahlela mpopi lebatong.

Ka moragonyana mma a bitša Marie.

“Ke manyami kudu ge Josh a kotile mpopi go sa hlokagale!” gwa realo mma. “Eupša mpopi ga se wa senyega,” mma a mo hlalošetša.

Mma a bušetša mpopi o apere mongatse o moswa o mohubedu go Marie. “Mongatse o khupetša go kota moriri o mobe wa mpopi,” gwa bolela mma a myemyela. “Ebile o a lebelelega!”

Josh a tsena ka phaphošing a swere paki ye nnyane ye talalerata. “Ke e tšere go mpopi wa ka,” gwa realo Josh. “Ke nagana gore mpopi wa gago o e hloka go feta wa ka.”

O ile a nea mma paki ye talalerata gomme mma a e apeša mpopi.

Marie o be a sa šulafaletšwe eupša a amogela mpopi ka diatla tše pedi. “O tla ntshwarela ge ke go biditye sekobo! Ke a go rata e bile ga ke na le taba gore o lebelelega bjang,” a realo Marie. O ile a gokara Mpopi.

Go Bala 1

Naa Josh o dirile eng go senya mpopi wa Marie?

O kotile mpopi.

Naa mma o dirile eng go leka go lokiša mpopi.

- Mma o apešitše mpopi mongatse o mohubedu le paki ye talalerata.
- Mma o apešitše mpopi diaparo tša go khupetša moriri wa ga kotwa.

Ke ka lebaka la eng Josh a ile a kota mpopi?

- Ke ka lebaka la gore o kwele Marie a re mpopi o tšofetše.
- Ke ka lebaka la gore o be a nyaka go mpshafatša mpopi.
- Ke ka lebaka la gore o be a nyaka go direla kgaetšedi ya gagwe se sengwe se sebotse.

Go Bala 2

Naa Josh o ile a dira eng ge a fetša go kota mpopi moriri?

O ile a leta, a lleta gore Marie a boe gae.

Naa maikutlo a Marie a bile bjang ge a bona mpopi o kotilwe?

O ile a befelwa kudu!

Ke ka lebaka la eng Josh a be a gakanegile?

- Ke ka lebaka la gore o be a nagana gore o direla kgaetšedi wa gagwe se sengwe se sebotse.
- Ke ka lebaka la gore o be a nagana gore kgaetšedi wa gagwe o be a nyaka mpopi o bonala bofsa
- Ke ka lebaka la gore o be a nagana gore o tla thakgala.
- Ke ka lebaka la gore kgaetšedi wa gagwe o be a se a thakgala ka mokgwa wo yena a bego a gopotše – efela o be a befetšwe!

KANEGELO YA 4

LESEA LE LESWA LA TSEKO

Tabakgolo: Ka lapeng la gešo

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tše e sego tša nnete.
- E diragetše mo Afrika Borwa.
- E diragetše matšatšing a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go kwešiša gabotse gore re ka ikwa re tshwenyegile ebile re thabile ka nako e tee.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Batho ba ka ba le maikutlo a fapanego ka nako e tee.
- Phetogo e ka tšhoša, ya thabiša goba ya kgahliša ka nako e tee. Go ba le lesea le lefa ka lapeng ke phetogo ye kgolo gomme e ka tliša maikutlo a mantši a go fapana.
- Go bolela ka maikutlo ao go ka re thuša go ikwa re le kaone.

Leano la Kwešišo: Diragatša kakanyo

- Seo e lego sona: Ke go phopholetša dilo tšeo mongwadi a sa di hlalošego thwii, a šomiša mehlala kanegelong.
- Go reng re se šomiša: Go kwešiša ditlhalošo tše di tseneletšego le melaetša ye e utilwego.
- Ka fao e thušago: Go go thuša go fihlelela diphetho ge o bala, le go kwešiša kanegelo le baanegwa bokaone.

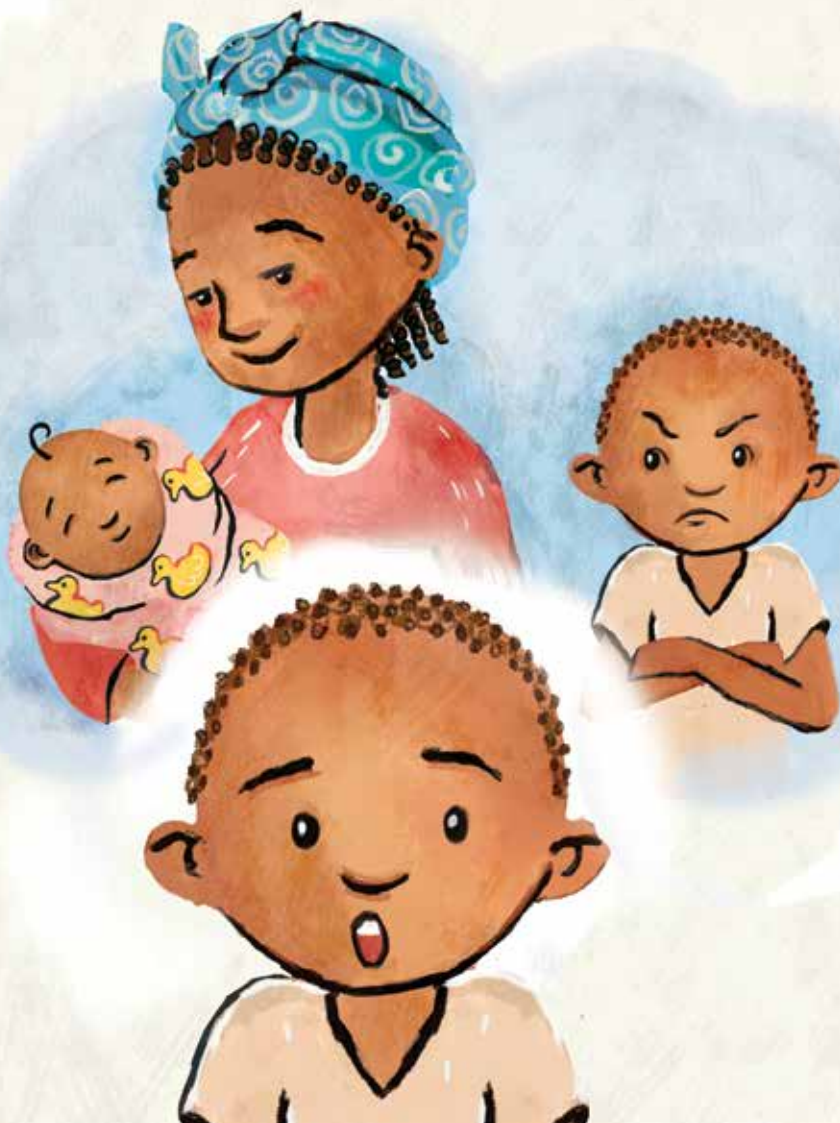
Go šomiša mekgwa wo:

Letlakala le temana	Bala	Bolela
43, 4	“Motho yo mongwe le yo mongwe a ka bapala ka mpopi! Le gona o tla tsebela kae gore o dire eng ka lesea ge o sa bapale ka mpopi?”	Ke phetha ka gore Koko o nagana gore go bohlokwa gore Mothopi a ithute go thuša le go hlokomela lesea le lefsa ge le fihla.
45, 1	Sa go latela, Koko o ile a bontšha Mothopi gore mongato o ntšhwa bjang. O be a tlile le mengatwana yeo e kgethilwego ya dimpopi gore Mothopi a kgone go itlwaetša go ngatetša!	Ke phetha ka gore Koko o tseba kudu ka mekgwa ya go hlokomela ngwana. O ruta Mothopi mekgwa ye ka go diriša mpopi wa gagwe o mofsa.

Go be go šetše beke fela gore moratho wa Mothopi a belegwe.

Ka nako ye nngwe Mothopi o be a tshwenyega. O be a se na bobuti goba boresi. E be e le ngwana a nnoši. Mothopi o be a tshwenywa ke gore go tla ba bjang ge go na le lesea le lefsa. O be a tshwenywa ke gore go tla ba bjang go ba le kgaetšedi.

Ka nako ye nngwe Mothopi o be a thakgetše. Mothopi o be a thakgatšwa kudu ke gore koko o be a tlo ba etela. Tatagwe o be a mmoditše gore koko o be a tlile go dula dikgwedi tše tharo ka moka, go swana le mola Mothopi a belegwa!

“Ke setšo seo se kgethegilego gore Koko a dule go fihlela kalana ya lesea e wela fase!” gwa hlaloša tatago Mothopi.

“Ke gopola letšatši leo ya gago e welego ka lona ebile o ka re ke maabane.”

Mothopi le tatagwe ba gahlanetša Koko kua boemapese, o be a thakgetše. O ile a kitima a gokarela koko.

“Mothopi wa ka o mobotsana! O thakgaletše go ba buti?” gwa botšiša Koko.

“Ga ke tsebe,” gwa realo Mothopi, “Ga ke tsebe gore ke dire eng ka lesea.”

Ge ba fihla gae Koko a bitša Mothopi.

“Ke go swaretše mpho ye bohlokwa!” a realo. O ile a ntšha mpopi wo mofsa ka suthukheising ya gagwe gomme a o neela Mothopi.

“Ke be ke gopola gore mepopi ke ya basetsana fela,” gwa realo Mothopi.

“Yeo ke kgopolo ya segologolo,” gwa sega Koko.

“Motho yo mongwe le yo mongwe a ka bapala ka mpopi! Le gona o tla tsebela kae gore o dire eng ka lesea ge o sa bapale ka mpopi?”

Sa pele, Koko o ile a bontšha Mothopi gore lesea le kukwa bjang ebile le hlaletšwa bjang.

“Ge o kuka lesea, o swanetše go kgonthišiša gore o le thekga molala ka gore ga se wa tia.” gwa realo Koko.

Sa go latela, Koko o ile a bontšha Mothopi gore mongato o ntšhwa bjang. O be a tlile le mengatwana ya dimpopi gore Mothopi a kgone go itlwaetša go ngatetša! “O swanetše go šoma ka go phakiša le ka tlhokomelo ge o ntšha mongato ka gore masea a na le mokgwa wa go ragaraga le go lla!” a realo.

Koko o ile a bontšha Mothopi gore lesea le phuthelwa ka lepayana bjang. “Masea a rata go phuthelwa ka go tliša ge e sa le a manyane,” gwa realo Koko.

Koko le Mothopi ba ile ba itlwaetša.

“O tla ba buti wa go tšea gabotse,” Koko a realo a myemyela.

Mothopi o tsebile gore bjale o swanetše go thakagala, lege a be a sa tshwenyegile go se nene.

“Koko, naa o nagana gore mma o tla rata lesea le go mpheta?” gwa botšiša Mothopi.

Koko o ile a gokara Mothopi. “Re le rata ka bobedi. O se ke wa hlwa o tshwenyega ka seo!”

Go tloga moo Mothopi o be a phela a thakgetše.

Go Bala 1

Ke mang yo a etetšego Mothopi?

Koko o mo etetše.

Naa Koko o tletše Mothopi le mpho efe?

O mo tletše le mpopi.

Naa ke ka lebaka la eng Koko a tletše Mothopi mpopi wo moswa?

- Ke ka lebaka la gore o be a nyaka go tlela Mothopi le mpho.
- Ke ka lebaka la gore mepopi ke ya mang le mang - e sego basetsana fela.
- Ke ka lebaka la gore o be a nyaka go ruta Mothopi gore lesea le fepša bjang.
- Ke ka lebaka la gore go bapala ka mpopi ke mokgwa o nnoši wa go ithuta gore lesea le fepša bjang.
- Ke ka lebaka la gore o be a nyaka gore Mothopi a itlwaetše go fepa lesea le leswa.

Go Bala 2

Naa Koko o tlo dula sebaka se se kaakang?

O tlo dula dikgwedi tše tharo.

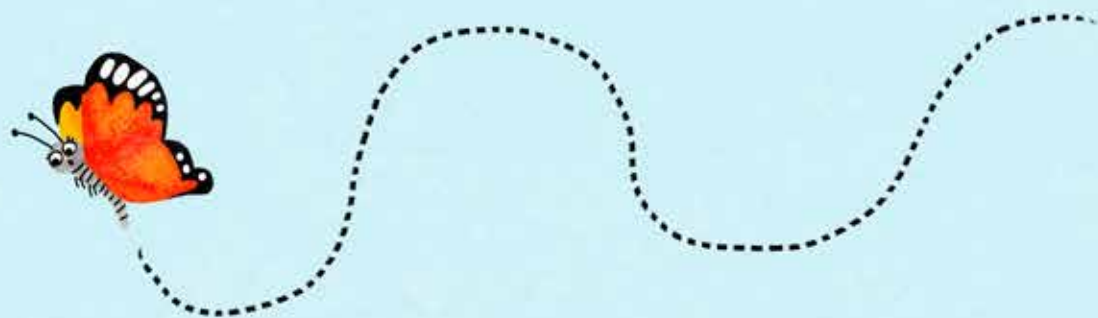
Naa Koko wa Mothopi o mmontšhitše gore go dirwa eng bjang?

O mmontšhitše gore:

- Lesea le swarwa bjang le go hlaletša
- Mongato o ntšhwa bjang.
- Lesea le phuthelwa ka kobo bjang.

Naa ke ka lebaka la eng ge Mothopi a ile a thakgala mafelelong a kanegelo?

- Ke ka lebaka la gore o be a ikwa a lokologile ka go fepa lesea le leswa.
- Ke ka lebaka la gore bjale o be a tseba go fepa lesea le leswa.
- Ke ka lebaka la gore bjale o be a ikwa gore o tlile go ba buti wa go tšea gabotse.
- Ke ka lebaka la gore o be a se sa tshwenywa ke gore mmagwe le koko ba ka rata lesea le leswa go mo feta.

KANEGELO YA 5

PUKU YE MPSHA

YA BOHLALE

Tabakgolo: Re a bala

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tše e sego tša nnete.
- E diragetše mo Afrika Borwa.
- E diragetše matšatšing a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go kwešiša gabotse mogopolo wa go nyamišwa.

Dintlha tše o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Dipuku di ka re iša mafelong ao re ka se kgonego go a etela. Bohlale o lemoga se mo kanegelong.
- Bohlale o ithuta go se fele pelo le go ba le kgopolo ye botse ge dilo di sa sepele ka mokgwa wo a bego a di letetše.
- Puku ya gagwe ye mpsa e mo thuša go ba le kgopolo ye e bulegilego kudu ka go dira dilo tše di fapafapanego.

Leano la Kwešišo: Diragatša kakanyo

- Seo e lego sona: Go phopholetša dilo tše mongwadi a sa di hlalošego thwii, a šomiša mehlala kanegelong.
- Go reng re se šomiša: Go kwešiša ditlhalošo tše di tseneletšego le melaetša ye e utilwego.
- Ka fao e thušago: Go go thuša go fihlelela diphetho ge o bala, le go kwešiša kanegelo le baanegwa bokaone.

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Bala	Bolela
56, 1	“Se ga se kgahliše!” gwa nagana Bohlale. O ile a kitimela ka ntle a bapala.	Ke phetha ka gore le mathomong Bohlale ga se a kgahlwe ke puku ya gagwe. Ga se a e lebelele le gatee, o kgetha go ba ka ntle a raloke.
62, 1	Mafelelong, a lebelela ka fase ga mpete. “Ijoo,” a realo. “Ke be ke nagana gore ke go timeditše!”	Ke phetha ka gore Bohlale o rata puku ya gagwe bjale ka gobane o ikwa a tšhogile ge a sa kgone go e hwetša.

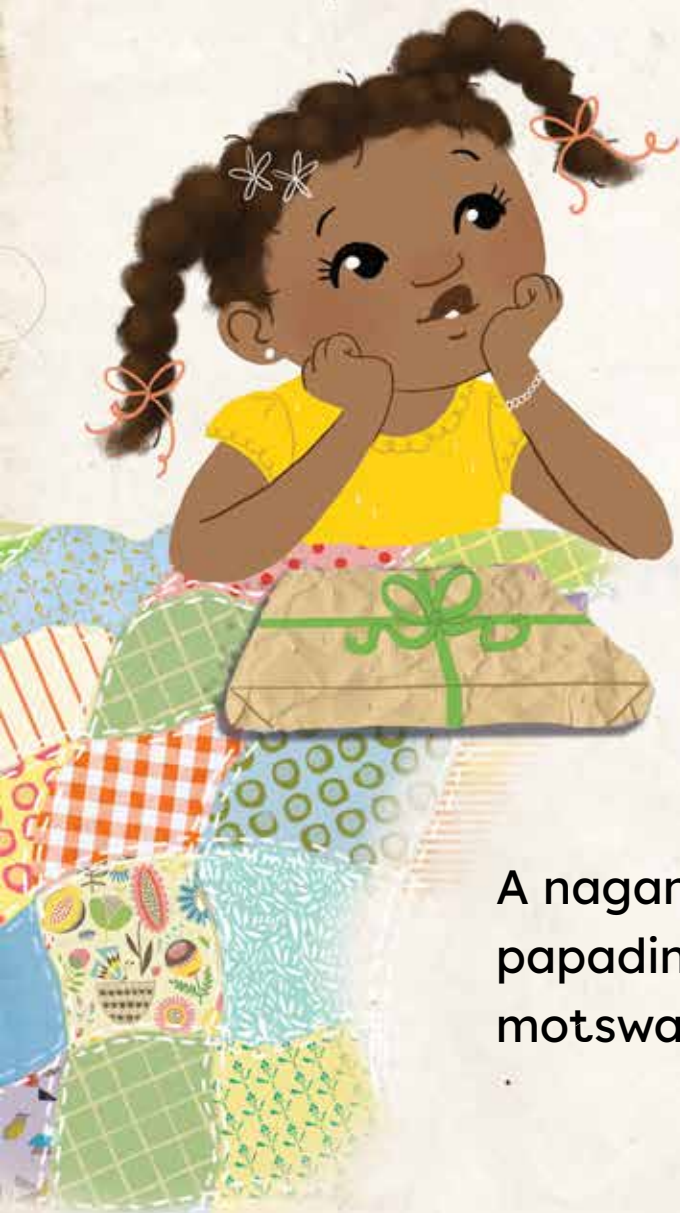

Rakgadi wa Bohlale o ile a ba etela ka morago ga maikhutšo a gagwe. Ge rakgadi wa Bohlale a sepela, o mo file sephuthelwana se sennyane se se Tsotho.

“Ke nyakile go lebala!” a realo, “Ke go tletše le se sengwenyana.”

O file Bohlale sephuthelwana se sennyane se se Tsotho sa go bofša ka leleme le letala.

Bohlale o beile sephuthelwana
seo mpeteng wa gagwe. A
nagana ka dikrayone tšeo a di
bonego mabenkeleng a na le
mmagwe.

A nagana ka
papadinyepo ya
motswalagwe Lebo.

Mafelelong a bula
sephuthelwana. Ka
gare go be go na le
pukwana.

“Se ga se kgahliše!” gwa
nagana Bohlale. O ile a
kitimela ka ntle a bapala.

O kitimišitše serurubele seo
se bego se fofa godimo.

A bogela sefofane se
fofa lefaufaung gomme
a akanya gore se ka
ba se eya kae. A nyaka
maswika lebopong.

Ka morago ga moo o ile a kwa lerothi la pula
magareng ga maahlo a gagwe. Bohlale a lebelela
godimo. Leratadima le be le swiswetše le sehlefetše.

O ile a kitimela ka gare. Pula ya thoma go na ka
maatla.

Bohlale o ile ka phaphošing ya gagwe. O apotše diaparo tša go thapa gomme a apara therekesutu ya gagwe ya go oma, ye borutho. O dutše mpeteng a bogela pula ge e na. A theeletša modumo wa legadima.

Ka morago ga moo a lemoga puku yela mpeteng.
Go be go na le seswantšho sa Lefase letlakaleng la
ka ntle. A bala leina la puku, “Go dikologa Lefase ka
bophara”.

Bohlale a bula letlakala la mathomo. Go be go na le
seswantšho sa diphiramiti tše kgolo le dikamela. “Ke
nyaka go ya moo!” a nagana. “Egepeta,” a bala.

Bohlale a bula letlakala la go latela. A bala mantšu
a, “New York”. A lebelela diswantšho. Go be go na
le mabone le difatanaga gohle. Ga se a ka a bona
meago ye metelele ye bjalo ka yeo.

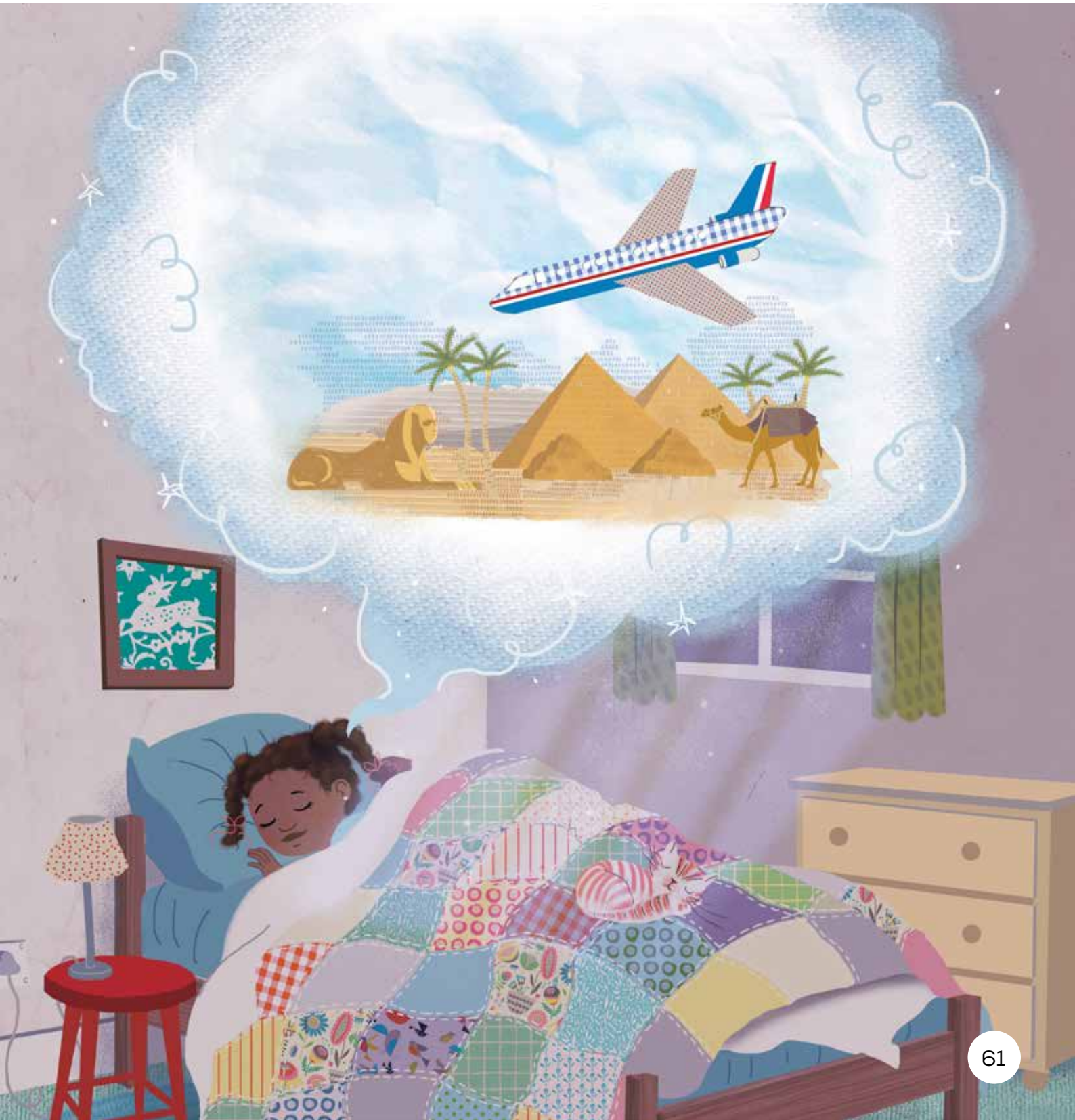

Letlakaleng leo le latelago a bona Thaba ya
Kilimanjaro, thaba ya godimodimo ka Afrika.

Bohlale o badile go fihlela a swarwa ke boroko, puku e
le ka diatleng tša gagwe.

Bošegong bjoo, Bohlale a lora a le ka sefofaneng se
segolo se fofa.

Ge Bohlale a tsoga, puku e be e se sa le ka diatleng tša gagwe. “Puku ya ka e kae?” a nagana. A lebelela ka fase ga mapai. A se hwetše puku. A lebelela tafoleng kgauswi le mpete wa gagwe. A se hwetše puku. Mafelelong, a lebelela ka fase ga mpete. “Ijoo,” a realo. “Ke be ka nagana gore ke go timeditše!”

Bohlale o ile a phadimiša dieta tša gagwe, a paka mokotla wa gagwe wa sekolo. A lokela puku ya gagwe ye mpsha ka mokotleng.

Bjale a fetoša mogopolo wa gagwe.

“Ke nyaka go tšea puku ya ka gore ke kgone go e bona,”
Bohlale a nagana. Bohlale o be a phetla matlakala a puku tseleng ka moka ge a lebile sekolong, a leka go tšea sephetho sa gore a ka laetše bagwera ba gagwe lefelo lefe pele.

Go Bala 1

Ke mang yo a reketšego Bohlale puku ye mpsha?

rakgadi wa gagwe o mo reketše puku ye mpsha.

Naa Bohlale o bona mafelo afe ka pukung ye mpsha?

O bona Egepeta, New York, le Thaba ya Kilimanjaro.

Naa maikutlo a Bohlale ka puku ye mpsha a fetoga bjang?

- La mathomo, ga a thakgatšwe kudu ke puku.
- Ge a bala puku, o a e rata! O thakgatšwa ke puku ge a thoma go e lebelela.
- Go ya mafelelong a kanegelo, o rata puku kudu ebile o nyaka go e tšea ge a eya sekolong.

Go Bala 2

Naa Bohlale o lorile eng?

O lorile a le ka sefofaneng se fofa – bjalo ka seo se lego ka pukung ya gagwe!

Naa o nagana gore Bohlale o kwele bjang ge a nagana gore o timeditše puku ya gagwe?

Ke nagana gore Bohlale o...

Naa o ka akanya bjang gore mafelelong Bohlale o rata puku ya gagwe ye mpsha?

- Bohlale o tšwela pele go phetlolla matlakala!
- Bohlale o swarwa ke boroko a swere puku ka diatleng.
- Bohlale o lora ka puku. Ga a fetše go nagana ka dilo tšeo a di bonego ka pukung ya gagwe ye mpsha!
- Bohlale o tšhogile ge a nagana gore o timeditše puku ya gagwe!
- Bohlale o tšea sephetho sa go tšea puku ge a eya sekolong. Ga a nyake go e bea ka mokotlaneng.
- Bohlale o nyaka go tšea puku ya gagwe gore a kgone go bontšha bagwera ba gagwe ka moka mafelo a go kgahliša ka pukung gabonolo
- Bohlale o nagana ka puku ya gagwe tseleng ka moka ge a eya sekolong.

KANEGELO YA 6 MOGAU O ITHUTA GO BALA

Tabakgolo: Re a bala

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tše e sego tša nnete.
- E diragetše mo Afrika Borwa.
- E diragetše matšatšing a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go kwešiša gore go ithuta go bala go ka ba bothata go bana ba bangwe. Ge ba lemoga gore ba na le bothata bjo, ga se bona fela. Ge ba bona ba bangwe ba na le bothata bjoo, ba swanetše go ba bontšha botho.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Mphatong wa 1, re ithuta ka moo re ka balago ka go ithuta medumo le go e kopanya go dira mantšu.
- Go ithuta go bala go tšea nako gomme go ka ba bothata go bana ba bangwe.
- Ka nako ye nngwe bana ba ikwa ba na le dihlolong goba ba hlabja ke dihlolong ge ba sa ithuta go bala mola ba bangwe ba šetše ba bala gabotse.

Leano la Kwešišo: Botšiša dipotšišo / Makala

- Seo e lego sona: Seo o se naganago le go botšiša ka kanegelo mola o bala.
- Go reng re se šomiša: Go dula o kgahlegile le go hwetša tša go feta moo ge o bala.
- Ka fao e thušago: E go hlohleletša le go go thuša go kwešiša kanegelo bokaone. E go thuša go phopholetša ka seo se tlogo direga kanegelong.

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Bala	Bolela
68, 1	Mogau o ile a itira o ka re o nyaka go ya ntlwaneng, ke moka a kitimele ka ntle ka pela.	Ke ipotšiša gore ke ka lebaka la eng Mogau a tšwile ka phapošing ya borutelo a kitima? Ke nagana gore ke ka gobane a ka se kgone go bala medumo bjalo ga a nyake gore batho ba bangwe ba tsebe.
70, 1	“Ge e le gore, ge e le gore, ge e le gore...”	Ke ipotšiša gore ke ka lebaka la eng Mna. Lephoko a nyaka go bolela le Mogau? Ke tla tšwela pele ke bala gore ke hwetše karabo.

Ge Mogau a thoma sekolo o be a se rata kudu. O be a rata morutiši wa gagwe, Mna. Lephoko. O be a rata bagwera ba gagwe Khomotšo le Bokang. O be a rata go theeletša dikanegelo.

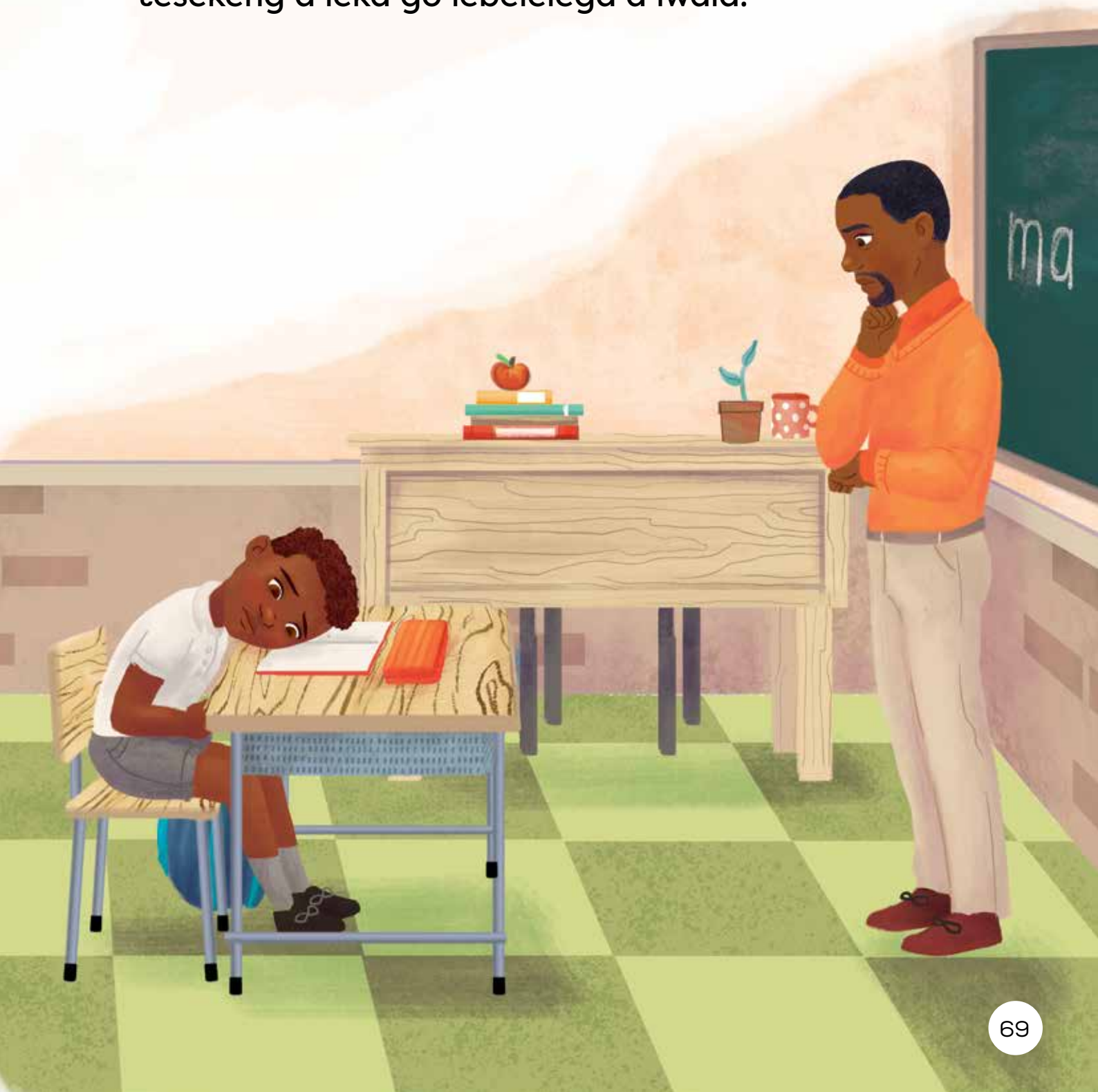
Kgauswinyana Mogau o be a se sa rata sekolo gabotse. O be a sa rata Mna. Lephoko. O be a sa rata Khomotšo le Bokang. O be a sa rata go theeletša dikanegelo. Mogau o be a tšhoga letšatši ka moka sekolong ka gore o be a sa kgone go bala. Mathomong ga go na ngwana yo a bego a tseba medumo ya ditlhaka ge e se fela ba se ba kae bao ba bego ba kgona go bala maina a bona. Bjale Mogau o be a ekwa eke ke yena fela yoo a bego a sa kwešiše. “Bjale ge nka se tsoge ke kgonne go bala?” Mogau a tshwenyega. “Ge e le gore ke na le bothata? Ge e le gore, ge e le gore, ge e le gore...?”

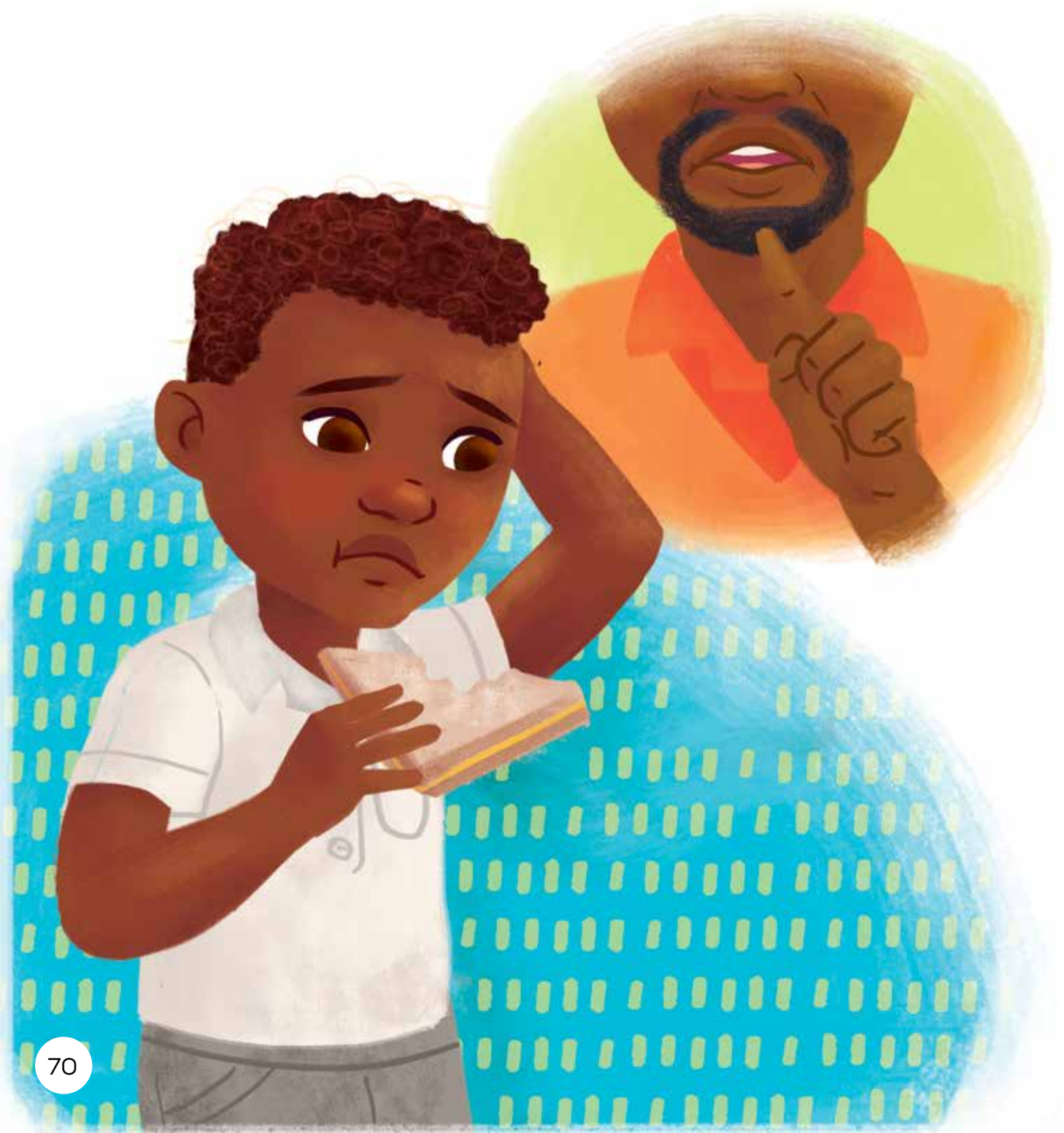
Letšatši le lengwe Mna. Lephoko a bitša Mogau go bala medumo. Ka tlwaelo, Mogau o be a rata go bitšwa, eupša e sego gabjalo O be a sa tsebe medumo. Mogau o ile a itira o ka re o nyaka go ya ntlwaneng, ke moka a kitimele ka ntle ka pela.

Beke yeo e latelago, Mna. Lephoko a bitša Mogau go tla pele ka phaphošing go bala lentšupono la letšatši. Ka tlwaelo, Mogau o be a rata go ya pele ka phaphošing efela e sego lehono. O be a sa tsebe lentšupono. Mogau o ile a itira o ka re mala a gagwe a bohloko, gomme a bea hlogo ya gagwe tsekeng a leka go lebelelega a lwala.

Ka morago ga beke, Mna. Lephoko a bitša Mogau go tlo bolela le yena ka nako ya go khutša. Mogau o ile a ja dijo tša gagwe tša matena ka go nanya. Monagano wa gagwe o be o kitima. “Naa ge Mna. Lephoko a ka nkomanya? Ge a ka re ke setlaela gona? Ge a ka re, ge a ka re, ge a ka re...”

Mafelelong Mogau o ile a dula tsekeng ya Mna.
Lephoko a inamišitše hlogo.

“Naa bothata ke eng?” Mna. Lephoko a botšiša ka go thakgala.

Mogau a lebelela godimo a maketše. Mna. Lephoko o be a sa lebelelege a befetšwe – o be a myemyela.

“Ke lemogile gore o ka re o na le bothata bja medumo le go bala mantšupono. Go lokile – ka moka re ithuta ka ditsela tša go fapana,” Mna. Lephoko a realo ka boleta.

“Efela...Ke nna ke nnoši! Go ka reng ge nka se kgone go ithuta go bala!” Mogau a araba.

“Aowa, aowa, ga se wena o nnoši! Go na le barutwana ba bangwe ba go ba le maikutlo a go no swana le a gago. Re tla kgobokanya sehlopha seo se kgethegilego mmogo. Ka tsela yeo, ke tla go thuša go ithuta medumo le mantšupono.”

Letšatši le le latelago ka morago ga sekolo, Mogau o ile a šala madulong a gagwe ge bana ka moka ba boela gae. A lealea. Kelebogang le Tlhokomelo le bona ba be ba sa le madulong a bona. A myemyela a ba lebeletše.

Mna. Lephoko o ile a ba bitša gore ba tle ba dule khapheteng ka pele. O ile a ba bontšha medumo e mene: /m/ /p/ le /a/. Ba ile ba itlwaetša go bala medumo ye makga a se makae. Go tloga fao a bea dikarata tše nne tšeo di ngwadilwego medumo khaphetheng. “Mogau, o ka kgona go šomiša medumo ye go bopa lentšu le ‘ma’?” a botšiša.

Mogau bjale o be a tseba medumo ye. Sa pele o tšere 'm' a bala modumo wa /m/. Ka morago ga moo a tšea karata ya 'a' a bala modumo wa /a/. A bea 'a' kgauswi le 'm'. A napa a bitša lentšu le: /m/ /a/ - ma.

“O mmadi!” Mna. Lephoko a realo ka go thakgala.

Ge ba seno fetša ka thuto yeo, Kelebogang,
Tlhokomelo le Mogau ba kitimela lepatlelong mmogo.
Ba ile ba bapala go fihlela Hlogo ya sekolo a e tšwa
ka kantorong gomme a ba botša gore ba ye gae pele
ga ge e eba leswiswi.

Ge Mogau a lebile gae, sefahlego sa gagwe se be se edile. “Go ka ba bjang ge nka ba mmadi yo mokaonekaone ka mphatong? Go ka ba bjang ge nka ba le bagwera ba ba swa? Ge nka ba, ge nka ba, ge nka ba...?”

Go Bala 1

Naa Mna. Lephoko o gahlane neng le Mogau le barutwana ba bangwe ba go nyaka thušo ya tlaleletšo?

O gahlane le bona ge sekolo se e tšwa.

Naa ke barutwana bafe ba bangwe bao ba bego ba nyaka thušo ya go bala?

Kelebogang le Tlhokomelo le bona ba be ba nyaka thušo ya go bala.

Ke ka lebaka la eng Mogau a be a se sa rata sekolo?

- Ke ka lebaka la gore o be a sa kgone go bala.
- Ke ka lebaka la gore o be a tšhoga letšatši ka moka ka gore o be a sa kgone go bala bjalo ka barutwana ba bangwe.
- Ke ka lebaka la gore o be a tshwenywa ke gore a ka se tsoge a kgonne go bala.
- Ke ka lebaka la gore o be a tshwenywa ke gore selo se sengwe ga se sa loka ka yena.
- Ke ka lebaka la gore o be a nagana gore Mna. Lephoko o tla mo omanyana ge a lemoga gore ga a kgone go bala.
- Ke ka lebaka la gore o be a nagana gore ke yena morutwana a nnoši ka mphatong yo a sa kgone go bala.

Go Bala 2

Naa Mogau o be a nagana gore Mna. Lephoko o tla ikwa bjang ge a lemoga gore ga a kgone go bala?

O be a nagana gore Mna. Lephoko o tla befelwa.

Naa o nagana gore Mogau o tla ikwa bjang mabapi le sekolo bjale?

Ke nagana gore o tla...ka gore...

Ke ka lebaka la eng Mna. Lephoko a be a nyaka go gahlana le Mogau ka morago ga sekolo?

- Ke ka lebaka la gore o be a nyaka go fa Mogau thušo ya tlaleletšo.
- Ke ka lebaka la gore o be a bona gore Mogau o be a jewa ke dihlolong. O be a sa nyake ge barutwana ba bangwe ka moka ba lemoga gore Mogau (le Kelebogang le Tlhokomelo) ba be ba palelwa ke go bala.
- O be a nyaka go fa barutwana ba go palelwa šedi ka botlalo.
- O be a nyaka gore Mogau, Kelebogang le Tlhokomelo ba bone gore ke babadi!

KANEGELO YA 7 PETERUTE E KGOLO

Tabakgolo: Re anega dikanegelo

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tše e sego tša nnete.
- E diragetše mo Limpopo, Afrika Borwa.
- E diragetše matšatšing a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go ipshina ka go bala dikanegelo.

Dintlha tše o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Molemiši Baloyi o šomiša batho ka moka le diphoofolo polaseng ya gagwe go mo thuša go buna peterute.
- Go lokile go kgopela thušo. Go šoma bjalo ka sehlopha go re thuša go dira dilo tše kgolo tše o re ka se kgonego go di dira re nnoši

Leano la Kwešišo: Bona ka leihlo la kgopolo

- Seo e lego sona: Go hlama seswantšho sa monagano sa seo se diregago ka kanegelong.
- Go reng re se šomiša: Go dira gore kanegelo e kwagale e le ya nnete ebile e hlakile.
- Ka fao e thušago: Go go thuša go kwešiša gore baanegwa le mafelo a lebelega bjang le go dira gore kanegelo e bonagale gabotse.

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Bala	Bolela
83, 1	Molemiši Baloyi o ile a epolla, a epolla a ba a epolla. Eupša peterute e be e sa tšwe.	Ke bona ka leihlo la kgopolo molemiši Baloyi a goga gantši le gantši. Ke mmona a šošobantšhitše sefahlego. O thoma go fufulelwa!
86, 1	Molemiši Baloyi le Mama Rhandu le Nsovo le mpša ba ile ba goga peterute ye kgolo. Ba ile ba goga, ba goga, ba goga ba ba ba goga. Eupša peterute ye kgolo e be e sa tšwe!	Ke bona ka leihlo la kgopolo mpša e roroma e le ge e goga gantši.

Molemiši Baloyi o be a dula polaseng ya gagwe ye botse kua Venda le mosadi wa gagwe, Mama Rhandu. Molemiši o be a thabile ka gobane mobu wa polasa ya gagwe o be o nonne ebile ngwaga woo pula e be e na gabotse. Molemiši Baloyi le Mama Rhandu ba be ba thakgaletše puno.

Ka letšatši le lengwe ka nako ya maleba, Molemiši Baloyi o ile a ya serapaneng sa gagwe sa merogo. “Ke nako,” gwa realo Molemiši Baloyi. “Ke tla buna merogo ya ka.”

Molemiši Baloyi o ile a epolla dieie. A epolla ditapola. A epolla diborotlelo. A epolla dipeterute. Eupša peterute e tee e be e sa kgone go tšwa! E be e le peterute ye kgolo. E be e le peterute ye kgolokgolo kudu!

Molemiši Baloyi o ile a epolla, a epolla a ba a epolla.
Eupša peterute e be e sa tšwe.

“Ke nyaka thušo,” gwa realo Molemiši. O ile a bitša
mosadi wa gagwe, Mama Rhandu.

Molemiši Baloyi le Mama Rhandu ba ile ba goga peterute ye kgolo. Ba ile ba goga, ba goga, ba goga ba be ba goga eupša peterute ye kgolo e be e sa tšwe!

“Re nyaka thušo,” gwa realo Mama Rhandu. A bitša Nsovo, morwa wa gagwe.

Molemiši Baloyi, Mama Rhandu le Nsovo ba goga peterute ye kgolo. Ba ile ba goga, ba goga, ba goga ba ba ba goga. Eupša peterute ye kgolo e be e sa tšwe!

“Re nyaka thušo,” gwa realo Nsovo. A bitša mpša ya bona.

Molemiši Baloyi le Mama Rhandu le Nsovo le mpša
ba ile ba goga peterute ye kgolo. Ba ile ba goga, ba
goga, ba goga ba ba ba goga. Eupša peterute ye
kgolo e be e sa tšwe!

“Re nyaka thušo,” gwa realo mpša. Ya bitša katse.

Molemiši Baloyi le Mama Rhandu le Nsovo le mpša
le katse ba goga peterute ye kgolo. Ba ile ba goga,
ba goga, ba goga ba ba ba goga. Eupša peterute ye
kgolo e be e sa tšwe!

“Re nyaka thušo,” gwa realo katse. A bitša legotlo.

Molemiši Baloyi le Mama Rhandu le Nsovo le mpša le
katse le legotlo ba goga peterute ye kgolo.

Ba goga, ba goga, ba goga, ba goga ba ba ba G-O-
O-O-O-G-G-G-A...

Peterute ye kgolokgolo ya tšwela ka ntle!

“Ke kgonne!” gwa goeletša legotlo. “Ke ntšhitše peterute ye kgolokgolo!”

Bošegong bjoo, mongwe le mongwe polaseng o ile
a ba le moletlo wa merogo. Ge ba eja, ba ile ba dira
metlae ba sega peterute ye kgolo le legotlo la go
kgwahla!

Go Bala 1

Naa ke eng seo se kgomaretšego mobung?

Ke peterute ye kgolo.

Ke mang a thušago go e gogela ka ntle?

Molemiši Baloyi, Mama Rhandu, Nsovo, mpša, katse, le legotlo.

Gopodišiša baanegwa ka moka mo kanegelong ba goga gape le gape. Naa o nagana gore ka kgonthe ke legotlo le gogilego peterute go tšwa mobung? Efa lebaka.

- Ke nagana gore ke legotlo ka gore bohle ba gogile ba ba ba goga eupša e tšwile ge legotlo le tlo thuša.

GOBA

- Ke nagana gore e be e se legotlo fela ka gore bohle ba thušitše. Ka moka ba gogile mmogo gore mafelelong peterute e tšwe mobung!

Go Bala 2

Ke ka lebaka la eng Molemiši Baloyi a be a thabile?

Ke ka gore mobu wa polasa o be o nonne, gomme pula e ena gabotse.

Naa o nagana gore baanegwa ba be ba ikwa bjang ge ba goga peterute?

Ba be ba...

Ke ka lebaka la eng go segiša go gopola legotlo le lennyane le gogela peterute ye kgolokgolo ka ntle?

- Ke ka lebaka la gore Molemiši wa go kgwahla o be a sa kgone go e gogela ka ntle.
- Ke ka lebaka la gore batho ba babedi ba bagolo ba be ba sa kgone go e gogela ka ntle.
- Ke ka lebaka la gore Molemiši Baloyi, Mama Rhandu, Nsovo, mpša, le katse ba be ba palelwa kego e gogela ka ntle mmogo! Naa legotlwana le be le ka kgona bjang le nnoši?
- Ke ka lebaka la gore peterute ke ye kgolo kudu go feta legotlwana!

KANEGELO YA 8 KE KA LEBAKA LA ENG LLAMA E DULA KUA GODIMO

Tabakgolo: Re anega dikanegelo

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tše e sego tša nnete.
- E diragetše kua Amerika Borwa.
- E diragetše matšatšing a lehono le a a fetilego.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go ithuta ka botlalo ka ga seo nonwane e lego sona le go kwešiša gore ke ka lebaka la eng re anega dinonwane.

Dintlha tše o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Dikarolong tše dingwe tša Amerika Borwa, wulu ya llama e šomišwa go dira diaparo tše borutho go swana le dikuane le dijese.
- Ka kanegelong ye, makgolo wa Genoveva o mo anegela nonwane — kanegelo yeo e diragetše kgale e mabapi le tša bogologolo ba llama.
- Dinonwane di anegwa go ruta thuto goba go hlalosa dilo tše di amanago le lefase.

Leano la Kwešišo: Go lebedišiša kwešišo

- Seo e lego sona: Go lekola kwešišo ya gago ge o dutše o bala le go kgaotša ge e ba ga go na se sengwe sa go se kwešišege
- Go reng re se šomiša: Go lemoga ge o sa kwešiše gomme wa se lokiša seo o sa se kwešišego le go se lokiša.
- Ka fao se thušago ka gona: E go dira gore o phele o na le tlhohleletšo le go godiša poledišano gomme ka go kaonafatša kwešišo le go lokiša go se kwešišane ntle le go dikadika.

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Bala	Bolela
101, 1	Modiša o ile a batamela llama ye nngwe. “Ke ka lebaka la eng le itima dijo gomme le lebeletše legodimo?” a botšiša. “Badimo ba rile go tlo tšwelela mafula a mašoro go otl batho ba megabaru ba go hloka botho kua tlase melapong. Re emetše ditaelo tša go šireletša bomafakudu le batho ba botho mono dinagagodimo,” gwa araba llama.	Ke swanetše go nagana ka se. Naa ke a kwešiša ka fao llama a thušago ka gona? Ee, ke temošo ka ga mafula a meetse. Ke ikwa ke lokologile go tšwela pele ka go bala.

Genoveva o ile a dula fase, o kgahlwa ke koko wa gagwe a gohla wulu go dira tlhale. “Naa o dira bjang seo?” a botšiša ka makalo.

“Bagologolo ba be ba šomiša boya bja llama go re tutetša mengwaga e makgolo. Koko wa ka o nthutile go gohla ke sa le mosetsana yo monnyane,” koko wa gagwe a fetola, “go se go ye kae le nna ke tla go ruta.”

“Ka kgopelo hle, mpotše kanegelo ka dillama tša bogologolo,” gwa kgopela Genoveva.

“Gapegape?” koko wa gagwe a sega, a tloša sehuba mogolong.

Kgalekgale go bile le nako yeo ba bangwe ba bagologolo ba rena ba ilego ba lebala ka badimo. Ba ile ba lebala go leboga Inti le Mma Quila, modimo wa letšatši le modimo wa mosadi wa ngwedi bao ba ba filego letšatši le bošego. Ba ile ba lebala go leboga Pachamana, Mma wa Lefase, yo a ba filego puno ye ntši. Nakong ye e šoro, batho ba ile ba ba le megabaru ba sena botho magareng ga bona.

Lefelo le tee lefaseng ka moka moo batho ba bego
ba gopola badimo ke dintlhoreng tša godimo tša
dithaba tša Andes. Gona fao batho ba be ba leboga,
e le bomafakudu gomme ba na le botho.

Ka letšatši le lengwe, batho bao ba bego ba dula
dinagagodimo ba lemogile gore dillama tša bona di
be di swarwa ka mokgwa o šele. Sebakeng sa go fula
ka setlwaedi, dillama di be di fetša letšatši le bošego
di lebeletše legodimo. Di be di sa je. Di be di sa nwe.
Se se tšwetše pele matšatši a mantši.

Batho ba dintlhoreng tša godimo ba ile ba tshwenyega ka maphelo a dillama tša bona tše bohlokwa. Ba ile ba kgobokana go rera ka seo ba kago se dira.

“Naa go diregang ka dillama tša rena?” gwa botšiša monna yo mongwe ka manyami.

“Ke tshwenywa ke gore di tla hwa ka tlala,” gwa realo yo mongwe.

“Bjale re tla kwa borutho bjang ka ntle ga wulu ye bohlokwa ya dillama tša rena?” gwa botšiša mokgekolo.

“Re tla rwala bjang mabele ka mašemong ka ntle ga thušo ya dillama tša rena tše bohlokwa?” gwa botšiša morwagwe yo monnyane.

Batho ba ile ba tshwenyega gomme ba akanya ba bile ba fišegela gore dillama tša bona di boele sekeng.

Mafelelong, modiša yo bohlale a emelela. O ile a emiša letsogo la gagwe go homotša lešaba. “Re swanetše go botšiša dillama gore molato ke eng,” a realo.

Batho moo lešabeng ba thoma go segasega. Ga go yo a ilego a nagana ka tharollo yeo ye boleta.

Modiša o ile a batamela llama ye nngwe. “Ke ka lebaka la eng le itima dijo gomme le lebeletše legodimo?” a botšiša.

“Badimo ba rile go tlo tšwelela mafula a mašoro go otlala batho ba megabaru ba go hloka botho kua tlase melapong. Re emetše ditaelo tša go šireletša bomafakudu le batho ba botho mono dinagagodimo,” gwa araba llama.

Letšatši la go latela, modiša yo bohlale a tsebagatša ditaba tša go tšwa go dillama. O ile a kgoboketša batho ba dinagagodimo a re: “Go tla mafula a mašoro. Gore re bolokege, re swanetše go ya leweng la godimo ntlhoreng ya godimodimo. Re swanetše go leta fao go fihla mafula a feta.”

Batho bohle ba go loka ba dinagagodimo le dillama
ka moka ba namela ba ya leweng godimodimo
ntlhoraneng. Ba fihlile ka nako. Mesong ya letšatši
la go latela gwa tsoga lephotho le legolo la gogola
batho ka moka ba go se loke.

Go fihla le lehono dillama di gopola ka mafula a
mašoro. Ke ka lebaka leo dillama di dulago godimo
dithabeng.

Koko o kukile Genoveva lebatong gomme a mo
robatša mpeteng.

Go Bala 1

Naa kanegelo ye e diregala kae?

Kanegelo ye e diragala Peru goba Bolivia, moo dillama di tšwago gona.

Ke eng tše dingwe tša dilo tše dillama di thušago batho ka tšona?

- Di thuša batho ka wulu gore ba ruthele.
- Di rwala merwalo ye boima.

Ke ka lebaka la eng batho ba mo kanegelong ba be ba tshwenyegile ge dillama di itshwara ka mo go se go gwa tlwaelega?

- Ke ka lebaka la gore batho ba rata dillama gomme ga ba nyake dilo tše mpe di ba diregela.
- Ke ka lebaka la gore dillama di šoma mešomo ye bohlokwa setšhabeng gomme batho ba a di hloka.
- Ke ka lebaka la gore batho ba tshwenyega ka gore maphelo a bona a tla ba bjang ka ntle ga dillama.
- Ke ka lebaka la gore ga ba tsebe gore ba tla ruthela bjang ka ntle ga dillama.
- Ke ka lebaka la gore ga ba tsebe gore ba tla rwala bjang dipuno tša mašemong ka ntle ga dillama.

Go Bala 2

Go ya ka nonwane ye ya kakanyotlhaloso, ke la lebaka lang diLlama di be di kgetha go dula godimodimo?

ka gobane di gopola mafula a meetse ao a ilego a tla go tšea batho bao ba sa lokago.

Naa o ratile nonwane ye? Efa lebaka.

Ke e ratile / Ga se ka rata tumelwana ye ka gore...

- Ke ka lebaka la eng kanegelo ye e ngwadilwe?
- Ke nagana gore kanegelo ye e ngwadilwe go...
- E fa tlhalošo ya gore ke ka lebaka la eng dillama di dula godimo.
- E ruta batho gore dilo tše mpe di ka diragala ge o se na botho goba o na le megabaru.
- E thuša batho go bona bohlokwa bja dillama.

Naa ke ka lebaka la eng koko wa Genoveva a ile a ba anegela ka kanegelo ye?

- Ke ka lebaka la gore Geoveva o mo kgopetše go ba botša ka kanegelo ye.
- Go ruta Genoveva mabapi le tša setšo /tša badimo.
- Go ruta Genoveva bohlokwa bja diLlama.

KOTARA YA 2

MMEPE WA AFRIKA BORWA

Maitekelo
a Puno

Kapa Leboa

Tebogo o ikwa
a tshwenyegile

Kapa Bodikela

Lewatle la
Atlantiki

Limpopo

Ga go na
disimba tša
Lomusa

Beke e mpe
ya Dan

North-West

Gauteng

Mpumalanga

Foreisetata

KwaZulu-
Natal

Wayde o dira
khari

Kapa Bohlabela

Sebo sa
mohlaba sa
Thobela

Lewatle la
India

MMEPE WA LEFASE

Asia

Europe

Afrika

Lewatle la
Phasifiki

Australia

Lewatle
la India

Antarctica

KOTARA YA 2

DIKANEGELO

1. Wayde o apea khari

113

2. Ga go na disimba tša Lomusa

127

3. Sebo sa mohlaba sa Thobela

143

4. Kgomo le Kgamakgolo

157

5. Beke e mpe ya Dan

169

6. Tebogo o ikwa a tshwenyegile

185

7. Moento wa mathomo

199

8. Maitekelo a Puno

209

KANEGELO YA 1

WAYDE O APEA

KHARI

Tabakgolo: Dijo tšeo re di jago

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tša boikgopolelo.
- E diragatšwa mo Afrika Borwa.
- E diragala matšatši a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go kwešiša gore Metswako e ka fetoga ka tatso le ponagalo ge e apeilwe. Re ka fetola menagano ya rena ka dijo tšeo re di ratago le tšeo re sa di ratego ge re na le monagano wo o bulegilego.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Khari ke sejo se se dirilwego ka dinoko, nama ya kgogo goba merogo gomme gantši e tšhelwa tamati le maswi a khokhonate.
- Ditamati tše ditala di a lebelega ebile di na le tatso ya go fapana le tše di apeilwego
- Ge ditamati di hlakantšhwa ka gare ga khari, ga o kgone go bona ditamati ka botšona – di bonala bjalo ka moro.
- Ka dinako tše dingwe re dira phetho ya gore ga re rate selo se itšego pele re ka se leka. Ke moka ge re se leka, re ka fetoša kgopolo ya rena – ge re ikemišeditše go ithuta selo se seswa.

Leano la Kwešišo: Botšiša dipotšišo / Makala

- Seo e lego sona: Seo o se naganago le go botšiša ka kanegelo mola o bala.
- Go reng re se šomiša: Go dula o kgahlegile le go hwetša tša go feta moo ge o bala.
- Ka fao e thušago: E go hlohleletša le go go thuša go kwešiša kanegelo bokaone. E go thuša go phopholetša ka seo se tlogo direga kanegelong.

Go šomiša mokgwa wo

Letlakala le temana	Bala	Bolela
9,2	“Ga go makatše ge ke be ke sa tsebe – ga di lebelelege bjalo ka ditamati ge di le ka gare ga khari!” a nagana.	Ke ipotšiša gore Wayde o tla ja khari bjale ka ge a tseba gore go na le ditamati ka gare ga yona?
11,1	E be e le bose kudu. “Mohlomongwe ga se ke hloye ditamati gakaalo,” Wayde a realo, ge a eja se sengwe gape.	Ke ipotšiša ge e ba Wayde o tla fetošā kgopolo ya gagwe ka go ja ditamati bjale ka ge a tseba gore ke e nngwe ya didirišwa tša khari – dijo tšeo a di ratago!

Wayde o be a hloile ditamati ka mešogofela. “Nka se tsoge ke jele ditamati!” a goeletša ge mmagwe a ntšha thini ya ditamati mo rakeng a e lokela ka karikaneng ya go reka.

“Naa o ka rata go nthuša go apeya khari?” mmago
Wayde a botšiša ge a pakolla direkarekane. “Eng!
Ke rata khari!” Wayde a araba. E be e le mathomo a
thuša mmagwe go apeya khari.

“La mathomo, re swanetše go gadika dipeu tša go oma ka moka ka gare ga pane,” mmago Wayde a hlalosa. “Dinoko ke tšona tše di dirago gore khari e be le leno! Bala diphotlwa tše tša khadamone tše hlano,” a laela Wayde.

Wayde o ile a tšea diphotlwa tše hlano tša khadamone ka setšhelong gomme a di bea mo khaontareng. Mmagwe o ile a di kgatla gomme a di tsenya ka paneng ya go fiša, mmogo le khorienda le dipeu tša khumini. Monkgo o mobose o ile wa tlala ka moraleng.

Mmago Wayde o ile a bea dipeu tša go bešwa ka mošongwaneng gomme a dumelela Wayde go šomiša mose go šila dinoko gore e be puere.

Se se latelago, mmago Wayde o ile a tšhela oli ka paneng ya go gadikela. Ge oli e thoma go budula le go bela, o ile a bea diripa tša kgogo ka gare ga oli.

“Naa o ka ngohlela kgemere?” a botšiša, a nea Wayde segohlo le seripa sa kgemere ya go hlaboša.

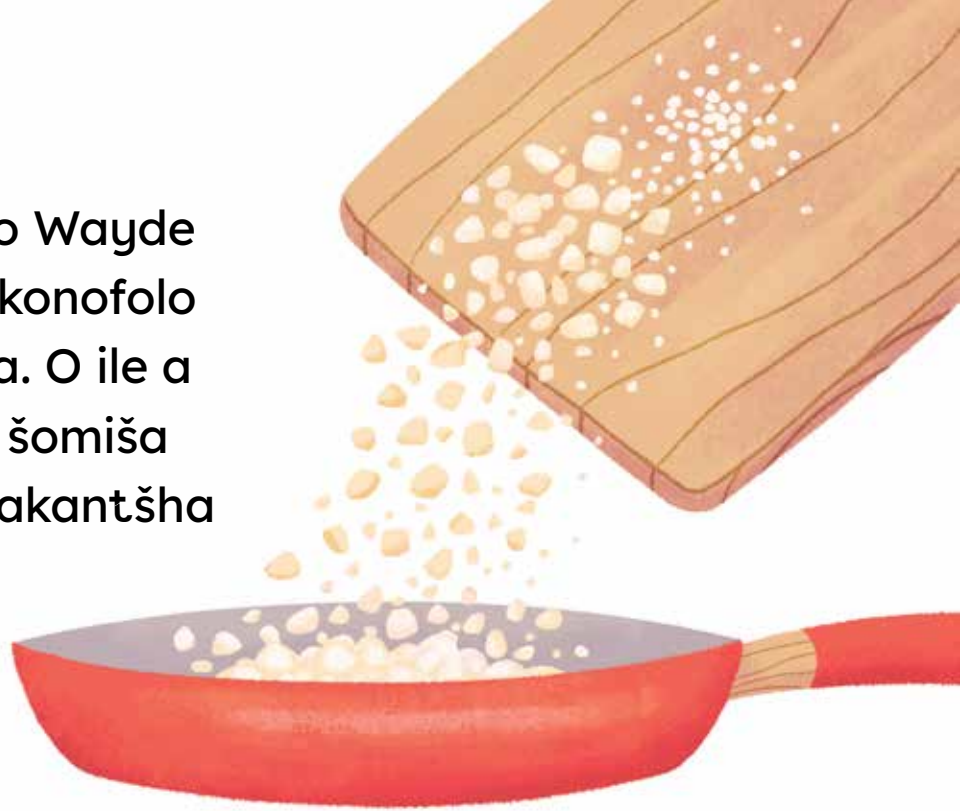

Wayde o ile a gohla mola mmagwe yena a kgabelela konofolo le dieie.

Ka pela, kgogo e be e butšwitše. Letlalo le be le bonagala le gwametšenyana e bile e le le tsothwa. Mala a Wayde a ile a thoma go lla. Mmago Wayde o ile a bea diripa tša kgogo mo dikotlelong. “Re tla bea tše ka gare ga khari mafelelong,” a hlalosa.

Sa go latela, mmago Wayde
o ile a lokela eiye le konofolo
ka paneng ya go fiša. O ile a
dumelela Wayde go šomiša
leho le letelele go hlakantšha
eiye le konofolo.

Ka morago ga metsotso e mmalwa, o ile a hlakantšha
dinoko, kgemere le meetse ka paneng. Phaphoši e ile
ya nkga ga monate le go feta. Molomo wa Wayde o
ile wa thoma go phophiša ditete.

Mmago Wayde o ile a hlatlola pane mo setofong gomme a gogolela motswako wa dinoko ka gare ga motšhene wa go tswaka. Ke moka a dumelela Wayde a kgotla konopi ya motšhene go fihla go eba le hlama e koto ka gare.

Mmago Wayde o ile a bušetša kgogo ka gare ga pane. Gomme a tšhela motswako wa go tšwa motšheneng wa go tswaka. “Ke swere ke tlala bjang!” Wayde a realo, a latswa melomo ya gagwe. “Ke fela pelo ya go ja khari ya rena e bose!”

Sa go latela mmago Wayde o ile a bula thini ya ditamati. “Ke ya eng yeo?” Wayde a botšiša. “Ke hloile ditamati! Re ka se lokele ditamati ka kharing!” Wayde a hemelana.

Mmago Wayde o ile a thoma go sega. “Wayde, o dutše o rata khari ka mehla – gomme khari e phela e na le ditamati ka gare,” a realo. Wayde o ile a bogela ka letšhogo ge a tšhela ditamati ka paneng.

Mafelelong, mmago Wayde a bula thini ya maswi a khokhonate. “O nyaka go tšhela se ka gare?” a botšiša. Wayde o ile a tšhela maswi a khokhonate gabotse ka tlhokomelo. O ile a bogela ge seela sa maswi a mašweu se khupetša ditamati.

“Ga go makatše ge ke ile ka se tsebe – ga di swane le ditamati ge di le ka kharing!” a nagana.

Mmago Wayde o ile a bea sekhurumelo godimo ga pane gomme a fokotša go fiša. “E swanetše go bela sebakanyana. Ke tla go bitša ge e lokile,” a realo.

Ge Wayde a dira mošomo wa gae, mala a gagwe a be a lla gomme molomo wa gagwe o tšwa ditete. “Eupša khari e na le ditamati ka gare! Ke tla kgona bjang go e ja? Ke hloile ditamati!” Wayde a nagana, a na le thulano.

“Wayde, etla o leke khari!” mmagwe mafelelong a bitša, a mo fa sebjana. Wayde a e leka a se na phišego. Eupša ge khari e fihla lelemeng la gagwe, mahlo a gagwe a thoma go phadima. E be e le bose kudu. “Mohlomongwe ga ke a hloya ditamati ka nnete,” Wayde a realo, ge a ngwatha gape.

Go bala 1

Naa ke eng seo Wayde a rileng o se hloile mo mathomong a kanegelo?

Wayde o rile o hloile ditamati.

Naa ke setswaki sefe seo Wayde a se tšhetšego ka paneng morago ga ditamati?

O tšhetše maswi a khokhonate ka gare ga pane.

Naa Wayde o fetogile bjang mo kanegelong?

- O be a nagana gore o hloile ditamati eupša mafelelong a lemoga gore ga di mpe gakaalo.
- O rile a ka se tsoge a jele ditamati, eupša bjale o ile a ja khari ya go ba le tšona.
- O be a ka se je khari, eupša bjale a tšea sephetho sa go e ja.
- O fetotše monagano ka ditamati.

Go bala 2

Naa Wayde o ile a fetola monagano wa gagwe ka eng?

O fetotše monagano wa gagwe ka go ja ditamati.

Ke neng moo o ilego wa fetoša kgopolo ya gago ka selo se itšego, go swana le Wayde?

Ke ile ka fetola kgopolo yaka ka...

Ke ka lebaka la eng mmago Wayde a ile a mo kgopela go mo thuša go apea khari?

- Mohlomongwe ka lebaka la gore o be a nyaka thušo ya go apea.
- Mohlomongwe ka lebaka la gore o be a nyaka Wayde a tseba didirišwa tša khari.
- Mohlomongwe ka lebaka la gore Wayde o rata go ja khari, ka fao o be a nyaka a tseba go e apea.
- Mohlomongwe ka lebaka la gore o be a nagana gore Wayde o tla fetola monagano ka ditamati ge a tseba gore di gona ka kharing ye a e ratago.
- Mohlomongwe o be a nagana gore go tla segiša ge Wayde a lemoga gore ditamati ke sedirišwa ka gare ga se sengwe sa dijo tša gagwe tša mmamoratwa - le ge a hloile go di ja!

KANEGELO YA 2

LOMUSA GA A FIWE

DISIMBA

Tabakgolo: Dijo tšeo re di jago

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tša boikgopolelo.
- E diragatšwa mo Afrika Borwa.
- E diragala matšatši a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go ithuta ka botlalo ka ga dijo tše di loketšego mebele le tše di sa lokelago mebele ya rena.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Dijo tše dingwe di latswega bose eupša ga di fe mebele ya rena seo e se hlokago gore e gole le go tia.
- Mohlala, disimba ke dijo tše di hlophilwego pele ebile di dirilwe gore di be le tatso e bose. Di na le letswai le makhura a mantši. Ga di re khoriše nako e telele.
- Dijo tše dingwe go swana le mae, dihlapa le matokomane, di na le selo seo se bitšwago diprotheine ka gare ga tšona. Protheine ke phepo yeo e lego dijong tše dingwe yeo e thušago go aga mešifa le go re kgoriša nako e telele
- Re swanetše go nagana ka dijo tšeo re di jago gore mebele ya rena e hwetše diphepo tšeo e di hlokago gore e dule e phetše gabotse e bile e tiile.

Leano la Kwešišo: Bona ka leihlo la kgopolo

- Seo e lego sona: Go hlama seswantšho sa monagano sa seo se diregago ka kanegelong.
- Go reng re se šomiša: Go dira gore kanegelo e kwagale e le ya nnete ebile e hlakile.
- Ka fao e thušago: Go go thuša go kwešiša gore baanegwa le mafelo a lebelega bjang le go dira gore kanegelo e bonagale gabotse.

Go šomiša mokgwa wo

Letlakala le temana	Bala	Bolela
49, 1	O mo fa seo ka lebaka la eng?” Rakgadi Sophia a realo.	Ke kgona go bona ka leihlo la kgopolo Rakgadi Sophia a bonala a maketše ge tatago Lomusa a mo fa phakete ya disimba!
51, 2	Ka yona nako yeo, banenyana ba babedi go tšwa go Mphato wa 4 ba ile ba feta ba sega ba thibile dinko tša bona. “O nkga gampe” yo mongwe wa banenyana o ile a goeletša. Lomusa o ile a bušetša hlapi ka pela ka gare ga mokotla wa gagwe.	Ke kgona go bona ka leihlo la kgopolo Lomusa a leka go uta dihlapi tša gagwe ka pela! O swanetše go ikwa a hlabja ke dihlong

Lomusa o ile a tsena ka moraleng, a loketše go ya sekolong. Tatagwe o be a dutše tafoleng le kgaetšediagwe, yo a bego a tlile go etela go tšwa Maputo. Tatago Lomusa o ile a lebelela sešupanako. “Ke nako ya go sepela!” a realo. O ile a bula raka ya ka moraleng gomme a fa Lomusa sesolana sa lepakana la disimba tša mmala wa namune.

“O mo felang seo?” Rakgadi Sophia a realo. “O tseba gore seo ga se a lokela mmele Luis!” Tatago Lomusa a lebelela kgaetšediagwe, a maketše.

“Eupša bana ka moka ba a di ja!” a realo.

“Aowa Luis! O swanetše go fa Lomusa sesolana sa proteine! E tla mo thuša go tsepelela gabotse ka phapošing. Gape, e tla mo thuša go kwa a khoše sebaka se setelele!”

“Gabotse, ga re na disolana tša mohuta woo!” gwa araba Tatago Lomusa.

Rakgadi Sophia o ile a ntšha mokotlana wa polasitiki o na le dihlatswana tša go oma ka mokotleng wa gagwe. “Tše di bose e bile di phediša gabotse!” gwa realo Rakgadi, a fa Lomusa lepakana leo gomme a mo tšeela disimba.

Ka nako ya go khutša, Lomusa o ile a ntšha lepakana la gagwe la dihlapa gomme a thoma go ja. “Mmm! Di bose,” a nagana.

Ka nako yeo, banenyana ba babedi ba Mphato wa 4 ba feta ba sega ba swere dinko tša bona. “O nka gampe!” ngwanenyana o mongwe a goelela. Lomusa a bušetša hlapa ka mokotlaneng wa gagwe ka pela.

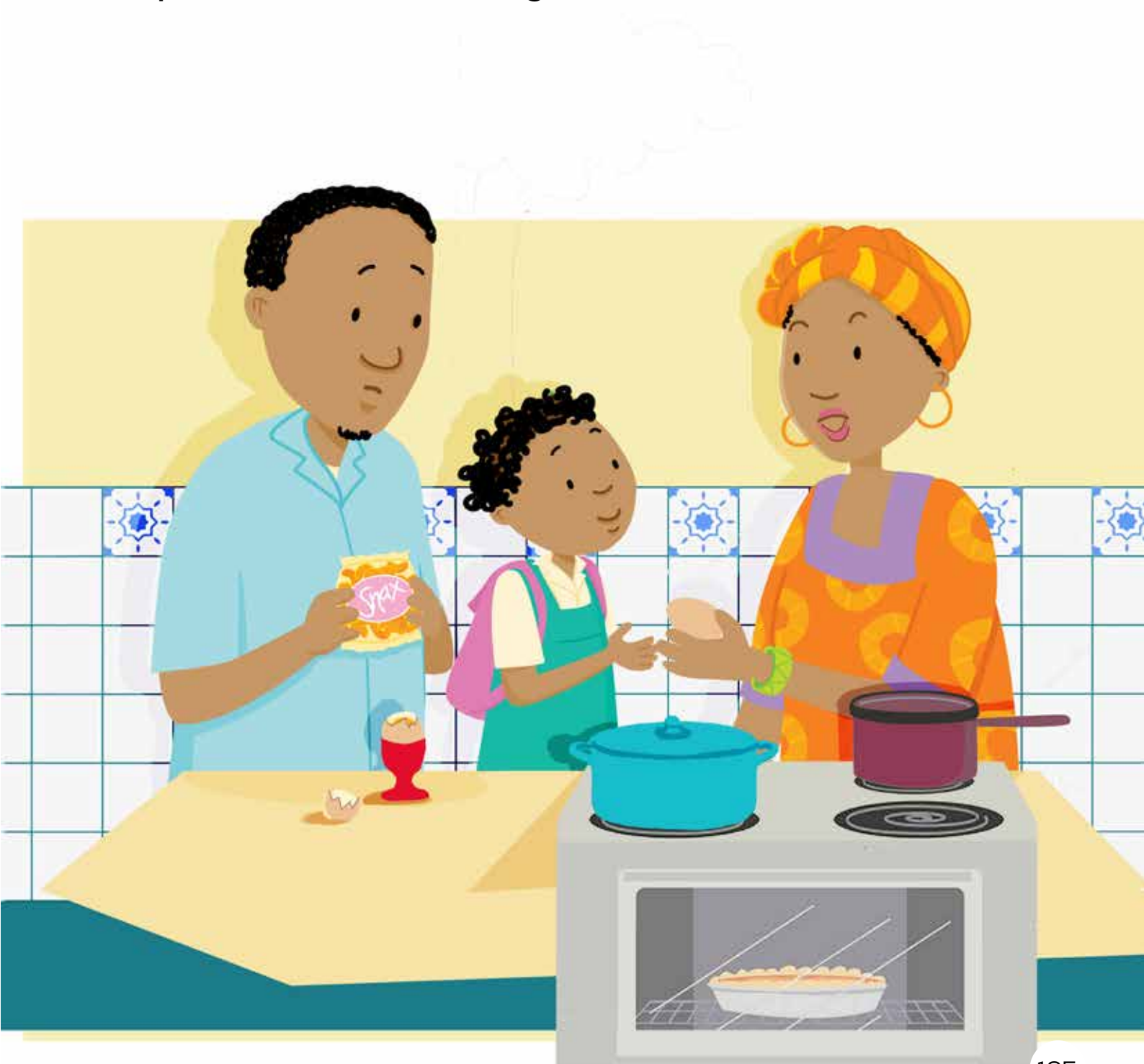
Ka morago ga sekolo, Lomusa o ile a fa Rakgadi Sophia dihlapi tšela. “Banenyana ba bangwe ba re ke a nkgaga ge ke eja tše,” gwa realo Lomusa. “Ga ke sa nyaka go ya le tšona sekolong gape.”

Mesong e latelago, Lomusa a kgopela tatagwe
lepakana la disimba go ya sekolong. O ile a bula raka
gomme a mo fa lepakana.

“O mo felang seo?” gwa realo Rakgadi Sophia. “Ke go boditše gore ga se tša lokela mmele Luis! O swanetše go mo fa sesolana sa proteine!” Rakgadi Sophia o ile a lebelela gohle ka moraleng. Go be go na le pitša mo setofong e na le mae a go bidišwa. “Mae a go bidišwa a bose! Gape ke diaga mmele!” gwa realo Rakgadi Sophia, a fa Lomusa lee gomme a mo tšeela disimba.

Ka nako ya go khutša, Lomusa o ile a tlebola lee la gagwe gomme a thoma go ja. “Mmm! Le bose,” a nagana.

Napile gwa tšwelela bašemane ba babedi ba Mphato wa 5 ba sepela ba sega e bila ba dira medumo ya go gohlola. “Go nkga gampe!” gwa goelela mošemane o mongwe. Lomusa a bušetša lee la go bedišwa mokotlaneng wa gagwe ka pela.

Ka morago ga sekolo, Lomusa a fa Rakgadi Sophia lee lela. “Bašemane ba re ke a nkgaga ge ke eja se,” gwa realo Lomusa. “Ga ke sa nyaka go swara mae a go bedišwa ge ke ya sekolong gape.” Lomusa a realo. Ke moka a kitimela ka ntle go bapala.

Ka morago ga metsotso e mmalwa, Rakgadi Sophia a bitša Lomusa. “Lomusa, go ja dijo tša go aga mebele go bohlokwa!” a realo. “Hlapi le mae a go bedišwa di go loketše. Di dira gore mmele wa gago o kgwahle le monagano wa gago o kgone go tsepelela! Eupša, ke kwešiša gore go boima go kwerwa. E re re go hweletše sesolana sa proteine ya go se nkge,” gwa realo Rakgadi Sophia.

“Dimake di bjang?” gwa botšiša Rakgadi Sophia, a lebelela go dikologa mokgotha. “Batswadi ba gago ba na le mehlašana e mentši ya dimake ka mokgotheng, e bile di go loketše.”

Letšatši le latelago ka nako ya go khutša, Lomusa o ile a ntšha lepakana la gagwe la dimake gomme a thoma go di ja. A lebelela go dikologa, a tšhogile. Eupša, ga go yo a ilego a mo kwera ge a e ja dimake tše dibose.

Go bala 1

Naa Rakgadi Sophia o re Lomusa o swanetše go ja eng?

O re o swanetše go ja proteine.

Naa Rakgadi Sophia o tšeela Lomusa eng?

O mo tšeela lepakana la disimba.

Naa ke protein efe yeo e melago mokgotheng wa Lomusa?

Dimake!

Naa o ka dira ponokakanyo ya Lomusa nakong ya go ikhutša? Ke ka lebaka la eng Lomusa a sa nyake go ya le hlapi le mae sekolong gape?

- Ke ka lebaka la gore ba a mo kwera.
- Ke ka lebaka la gore ga a nyake go tšea sejo seo ba mo kwerilego ge a se ja.
- Ke ka lebaka la gore bana ba bangwe sekolong ba tshega hlapi le mae ka gore di na le monkgo.
- Ke ka lebaka la gore o a nyama ge ba mo kwera.

Go bala 2

Naa ke dijo dife tše tharo mo kanegelong tše di nago le proteine?

Hlapi ya go oma, mae, le dimake.

Naa ke dijo dife tše Lomusa ba mo kwerilego ge a di ja?

Hlapi ya go oma le mae.

O nagana gore Lomusa o kwa bjang ge a kwerwa?

Ke nagana gore Lomusa o kwa...

Dira ponokakanyo ya Lomusa a eja dimake ka nako ya go ikhutša! Ke ka lebaka la eng Lomusa a tšeere sephetho sa go tšea dimake bjalo ka sesolana?

- Ke ka lebaka la gore dimake ga di na monkgo.
- Ke ka lebaka la gore ba mo kwerile ge a tlišitše hlapi le mae. O be a sa nyake go tšea disolana tšeo gape, le ge e le diaga mmele.
- Ke ka lebaka la gore batswadi ba gagwe ba na le mehlašana ya dimake mo mokgotheng.
- Ke ka lebaka la gore o rata dimake!
- Ke ka lebaka la gore o theeletša Rakgadi wa gagwe ebile o kwešiša gore o swanetše go ja sesolana sa proteine go na le gore a je disimba!

KANEGELO YA 3 SEBO SA MOHLABA SA THOBELA

Tabakgolo: Bagwera ba rena

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tša boikgopolelo.
- E diragatšwa mo Afrika Borwa.
- E diragala matšatši a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go kwešiša gore ge selo se sengwe se sa sepele gabotse, ba ka kgetha go leka gape.

Leano la Kwešišo: Diragatša kakanyo

- Seo e lego sona: Go phopholetša dilo tšeo mongwadi a sa di hlalošego thwii, a šomiša mehlala kanegelong.
- Go reng re se šomiša: Go kwešiša ditlhaloso tše di tseneletšego le melaetša ye e utilwego.
- Ka fao e thušago: Go go thuša go fihlelela diphetho ge o bala, le go kwešiša kanegelo le baanegwa bokaone.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Kanegelo ye e direga lebopong.
- Lebopo ke moo naga e kopanago le lewatle. Fase le khupeditšwe ke mohlaba. Maphoto a meetse a lewatle a tsena le go tšwa godimo ga mohlaba. Batho ba rata go bapala mohlabeng le go tuntela ka meetseng.
- Selo se tee seo batho ba ratago go se dira lebopong ke go aga dibo tša mohlaba.
- Batho ba diriša dikgamelo le dikgarafo go aga dibo tša mohlaba. Batho gape ba šomiša dilo tšeo di hwetšwago lebopong, go swana le dikgapetla le dithupa, go kgabiša mabopo a bona a mohlaba.
- Moedi ke mokero wo o dikologilego lebopo la mohlaba. Kgalekgale, dibo tša kgonthe di be di na le meedi yeo e tletšego meetse go thuša go thibela manaba go tsena. Thobela o kopiša kgopolo yeo ka moedi wa sebo sa gagwe sa mohlaba.

Go šomiša mokgwa wo

Letlakala le temana	Bala	Bolela
4, 1	Ge mafelelong ba fihla lebopong, Thobela a thoma go epa. O ile a phuthela mohlaba ka gare ga kgamelo ya gagwe ye mpsha. Ke moka, o ile a šomiša kgamelo ya gagwe go dira ditara tša sebo sa mohlaba wa gagwe. O ile a šomiša dikotana go dira difolaga godimo ga ditara. O ile a šomiša le dikgapetla tše nnyane tše tšhweu go dira mafasetere. O ile a epa moedi go dikologa ka ntle ga sebo sa mohlaba. Ke moka, a se tlatša ka meetse a lewatile.	Thobela o bonala e le setsebi. Nka phetha ka gore se ga se sebo sa mathomo sa mohlaba se a se agilego, ka gobane o tseba gabotse seo a swanetšego go se dira!
8, 4	Gomme a fa Thobela naledi ya lewatile ya mmala o mo perese .”Ke go tlišeditše se. Go go kgopela tshwarelo...” a realo.	Nka phetha ka gore mosetsana yo a nago le kgwele ye talalerata o be a sa ikemišetša go phušola sebo sa mohlaba sa Thobela, ka gobane o ile a boa a tlišitše mpho go mo kgopela tshwarelo!

Go tloga mola mmagwe Thobela a mmotšago ka go etela lebopong nakong ya maikhutšo a selemo, se a bego a nagana ka ga sona ke go aga dibo tša mohlaba.

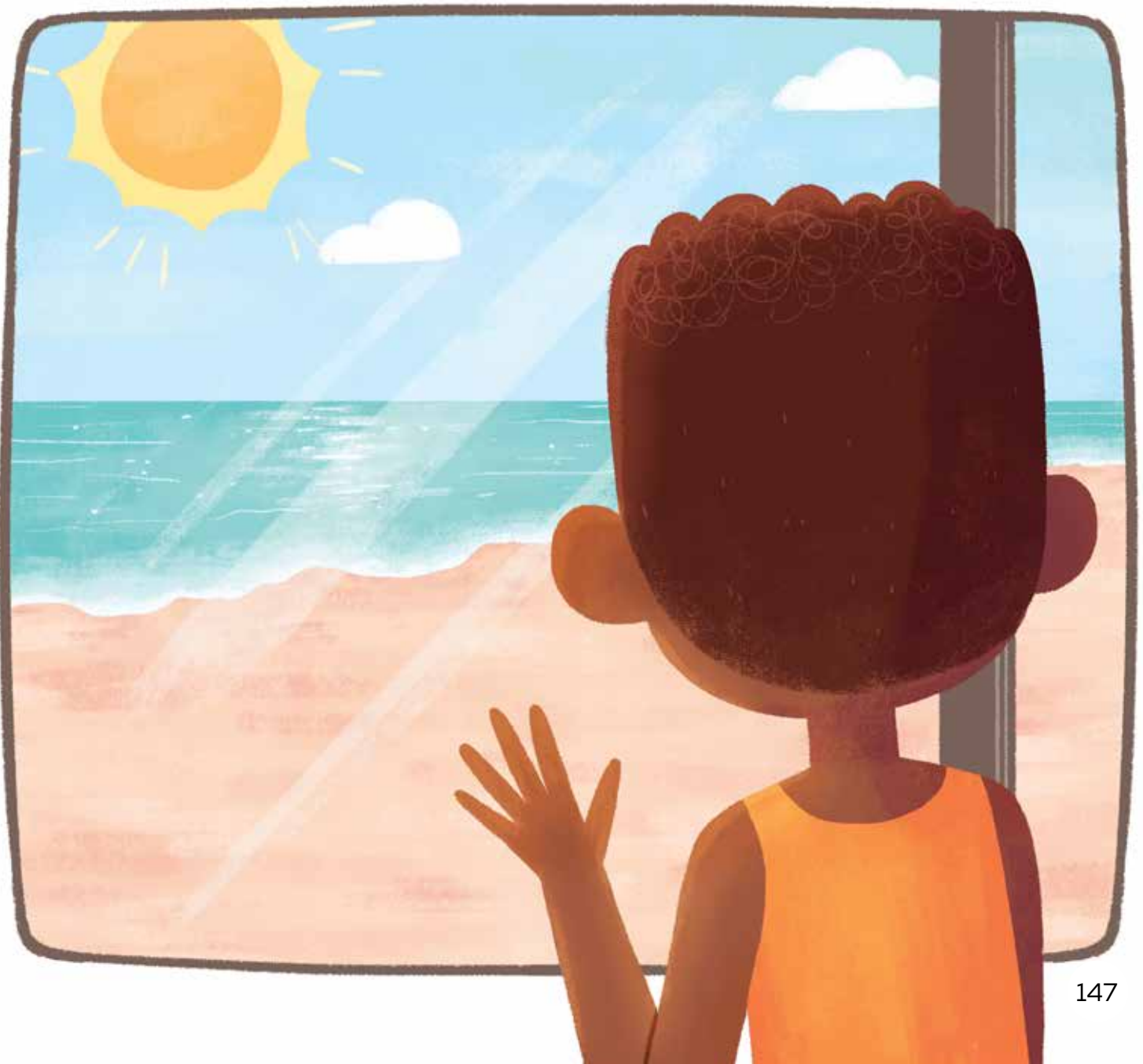
Thobela o be a nagana ka go aga dibo tša mohlaba tše di kgabišitšwego. Thobela o be a nagana ka go aga dibo tša mohlaba tša go dikologa ke meepela, yeo e tletšego ka meetse a lewatle.

Thobela le mmagwe ba ile mabenkeleng go hwetša dilo tšohle tše ba bego ba tla di hloka kua lebopong. Ge ba eme mothalong gore ba lefe, Thobela o ile a bona boleke le kgarafo. “Mma, nka hwetša se hle?” o ile a kgopela, “Ka kgopelo hle!”

Letšatši le latelago, Thobela le mmagwe ba ile ba
tsoga mesong go ya boemathekisi. Ba sepetše diiri
tše dintši, go fihlela Thobela a bona lewatle kua kgole!

Ge mafelelong ba fihla lebopong, Thobela a thoma go epa. O ile a tlatša boleke bja gagwe bjo boswa ka mohlaba. Ke moka, a šomiša boleke go dira ditora tša go aga dibo tša mohlaba. A šomiša dipatlana go dira difolaga godimo ga ditora. A šomiša dikgopa tše nnyane tše tšhweu go dira mafasetere. A epa moepela go dikologa sebo kantle. Ke moka, a o tlatša ka meetse a lewatle.

Thobela o ile a emela morago go bogela mošomo wa gagwe o mobotse. O ile a retologa go bitša mmagwe. “Mma!” a goelela, “Etle o bone!” Thobela o retologile ka nako ye e nepagetšego go bona mosetsana a ragela kgwele ya gagwe e talalerata ka gare ga sebo sa gagwe sa mohlaba. Sebo sa mohlaba se ile sa wela fase ka moka.

Mosetsana o ile a retologa gomme a tšhaba. Thobela a šala le mokgobo o mogolo wa mohlaba.

“Hai!” a goelela, “O sentše sebo sa ka!” Eupša mosetsana ga se a ka a retologa. O ile a kitimela fase lebopong.

Thobela o ile a kitimela go mmagwe. “Mosetsana ola o wišitše sebo sa ka sa mohlaba ka moka!” gwa realo Thobela.

Go lokile, a re age se sengwe,” gwa realo mmagwe. Thobela le mmagwe ba thoma go epa mohlabeng. Ba šomišitše boleke go dira ditora. Ba dirile tše mmalwa go feta sebo sa mathomo sa mohlaba sa Thobela. Ba šomišitše dikotana go dira difolaga.

Difolaga tše di be di le tše dikgolo go feta sebo sa mohlaba sa Thobela sa mathomo.

Ba ile ba hwetša dikgopa tše kgolo tše tšhweu go dira mafasetere. Ke moka, ba epa moepela go dikologa sebo ka ntle. Moepela o be o na le mokoti wa go feta wa mathomo. Ba šomišitše boleke go tlatša moepela ka meetse a lewatle. Ke moka, ba ile ba aga leporogo godimo ga moepela.

Thobela le mmagwe ba ile ba emela morago go bogela mošomo wa bona.

“Mmalo, sebo se sa mohlaba se kaone go feta sa gago sa mathomo!” gwa bolela lentšu la mosetsana.

Thobela o ile a retologa. Mosetsana ola wa kgwele e talalerata o be a eme ka morago ga gagwe.

Ya ba o neela Thobela hlapinaledi e phethagetšego ya mmala o mo perese. “Ke go tletše se. Go kgopela tshwarelo...” a realo.

Thobela o ile a bea hlapinaledi mo godimo ga sebo sa mohlaba, “Ke yeo,” a realo, “bjale ke sebo sa mohlaba se kaonekaone go fetišiša!”

Mosetsana o ile a myemyela a dumela ka hlogo. “Ke nna Rebaone, “a itsebiša. “Naa o ka mpontšha go aga se sengwe?” a botšiša, a bea kgwele ya gagwe fase mohlabeng.

“Sa pele re swanetše go tlatša boleke ka mohlaba”
Thobela a realo.

Thobela le Rebaone ba ile ba thoma go epa. Rebaone o ile a kga mohlaba o montši ka kgarafu gomme gwa tšwa letlapakgerere le lennyane le abula! Rebaone o be a tšhogile, eupša Thobela o ile a nagana gore ke selo sa go segiša. Ka pela, Rebaone le yena a thoma go sega. Ka sebaka sa metsotsonyana bagwera ba baswa be ba kgokologa mohlabeng ba bolaile ke sesego.

Ba be ba lebetše ka tša go aga sebo sa mohlaba ge ba kitimela go hlapa ka gare ga maphoto.

“Ke eng se segolo se o iphsinnego ka sona lehono?”
gwa botšiša mmagwe Thobela moragonyana
bošegong bjoo.

“Gabotse, dibo tša mohlaba di be di thabiša. Efela se
se kaonekaone e be e le go dira segwera le Rebaone,”
Thobela a bolela, a myemyela. “Ke fela pelo ya go
mmona lebopong gosasa!”

Go bala 1

Ke mang yo a phušutšego sebo sa Thobela sa mohlaba?

Rebaone.

Re kgona go kamaka bjang gore Rebaone o ile a kwa bohloko?

Ka lebaka la gore o reketše Thobela hlapinaledi.

Ke ka lebaka la eng ge mmagwe Thobela a ile a mo thuša go aga sebo sa mohlaba?

- Ka lebaka la gore sebo sa mohlaba sa mathomo se ile sa phušulwa.
- Ka lebaka la gore o ile a kwa bohloko ge sebo sa gagwe sa mohlaba se phušutšwe.
- Ka lebaka la gore o be a nyaka go mo thuša gore a kwe bokaone.
- Ka lebaka la gore batho ba babedi ba kgona go aga sebo sa mohlaba se se kaone go feta sa motho yo a šomago a le nnoši.

Go bala 2

Naa Thobela o be a nyaka go dira eng kua lebopong?

O be a nyaka go aga dibo tša mohlaba.

Naa ke eng se Thobela a ilego a ipshina ka sona kua lebopong?

O ipshinne ka go dira segwera le Rebaone.

Ke ka lebaka la eng o nagana gore selo se Thobela a se ratilego ka go ba lebopong ke go dira segwera le Rebaone?

- Ka lebaka la gore go a thabiša go ba le mogwera o moswa.
- Ka lebaka la gore o ile a thaba kudu go aga sebo sa mohlaba le yena, go feta go aga a nnoši goba le mmagwe.
- Ka lebaka la gore o kwa bose ge a sega le Rebaone.
- Ka lebaka la gore o kwa bose kudu go bapala le Rebaone go feta ge a aga dibo tša mohlaba.

KANEGELO YA 4 KGOMO LE KGAMAKGOLO

Tabakgolo: Bagwera ba rena

Tshedimošo ya bokamorago

- Sengwalwa se ke kanegelo ya mmakgonthe le ya boikgopolelo.
- E beakantšwe kua Vermont, e lego mmušo wa Amerika.
- E diragala matšatši a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go ithuta ka botlalo ka ga mehuta ye e fapanego ya segwera – le segwera se se sa tlwaelegago magareng ga kgomo le kgamakgolo.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Kanegelo ye e beakantšwe kua Vermont, e lego mmušo o monyenyanane wa Amerika. Vermont e tumile ka dithaba tše dibotse, sirapo ya mapole le ka go ba le dipolasa tše dintši tša maswi.
- Mo kanegelong ye, o tla bala ka kgomo, e lego phoofolo yeo e tlwaelegilego le kgamakgolo.
- O ka no ba e le la mathomo o e kwa ka kgamakgolo! Kgamakgolo e hwetšwa fela Amerika Leboa. E swana le diphukubje tše dikgolokgolo.
- Dikgomo gantši di dula dipolaseng. Gantši kgamakgolo e dula lešokeng kgole le batho.

Leano la Kwešišo: Diragatša kakanyo

- Seo e lego sona: Go phopholetša dilo tšeo mongwadi a sa di hlalošego thwii, a šomiša mehlala kanegelong.
- Go reng re se šomiša: Go kwešiša ditlhalošo tše di tseneletšego le melaetša ye e utilwego.
- Ka fao e thušago: Go go thuša go fihlelela diphetho ge o bala, le go kwešiša kanegelo le baanegwa bokaone.

Go šomiša mokgwa wo

Letlakala le temana	Bala	Bolela
15, 2	Ka kgonthe, kgamakgolo ya maoto a matelele yeo e nago le dinaka tše dikgolo e be e eme mafulong a gagwe. “kgamakgolo e dira eng mo?” Molemirui Abbott o ile a ipotsiša.	Nka phetha ka gore e swanetše go ba e le ka sewelo go bona kgamakgolo, ka gobane Molemirui Abbott ga se a ke a bona e tee pele.
16, 1	Bontši bja dikgomo tša gagwe bo ile bja dula kgole le kgamakgolo, di bonagala di na le kganyogo eupša gape di tšhogile. Ka moka ga tšona di ile tša dula kgole, ntle le kgomo ya gagwe ye a e ratago kudu ebile o na le bogwera le yona, Daisy. Yona ya sepela ya ya thwii go kgamakgolo. Di lebelelane bjalo ka bagwera ba kgale. Ke moka tša thoma go fula mmogo ka thoko le thoko. Mong wa polasa Abbott o be a sa kgolwe mahlo a gagwe.	Nka phetha ka gore ke selo se se sa tlwaelegago gore kgomo le kgamakgolo di be bagwera, ka gobane bontši bja dikgomo bo ile bja ema kgole le kgamakgolo, gape le ka gobane Molemirui Abbott o be a sa kgolwe mahlo a gagwe!

Mesong ya letšatši la kgudi, Rapolasa Abbot o ile a otlela tselaneng ya gagwe ya go tsena ka sefatanaga. O ile a lebelela ka ntle go bona dikgomo tša gagwe di fula mafulong a go khupetšwa ke lehlwa. O ile a ema ka pela ge a bona selo se se makatšago kudu...

“Naa seo ke... kgamakgolo?” a goeletša godimo, le ge a be a le nnoši. O be a se a ka a bona Kgamakgolo mo polaseng ya gagwe, gomme go be go apešitšwe ke kgudi kudu ka fao o be a se na bonnete. O ile a tšwa sefatanageng gomme a batamela legora.

Ka kgonthe, kgamakgolo ya maoto a matelele ya manaka a kgoparara e be e eme mafulong a gagwe. “Kgamakgolo ye e dirang mo?” gwa akanya Rapolasa Abbot.

Dikgomo tše dintši tša gagwe di ile tša emela kgole go katoga kgamakgolo, di duma go tseba ebile di lebelega di tšhogile. Ka moka ntle ga kgomo ya gagwe ya mmamoratwa, ya go ba le botho, Daisy. E ile ya sepelela thokong ya kgamakgolo. Bobedi bo ile bja lebelelana bjale ka bagwera ba kgale. Ke moka, di ile tša fula mmogo. Rapolasa Abbot ga se a kgolwa mahlo a gagwe.

Rapolasa Abbot o ile a otlela sefatanang sa gagwe gomme a boela ntlong. Ge a tsena ka gare, o ile a bea setulo sa gagwe sa go kodumela pele ga lefastere. O ile a kodumela gape le gape a bogetše kgamakgolo le kgomo di fula mmogo go fihla letšatši le thoma go dikela.

Ge dikgomo di thoma go tsena lešakeng, kgamakgolo e ile ya ema ka ntle e lebeletše, e duma go tseba e bile e lebelega e na le pelaelo. Mafelelong kgamakgolo e ile ya patlama ka ntle ga lešaka. Ke moka, Daisy e ile ya patlama kgauswi le yona. Ka pela, Daisy le kgamakgolo di be di robetše! Rapolasa Abbot ga se a kgolwa mahlo a gagwe.

Ge Rapolasa Abbot a phapharega setulong sa gagwe sa go kodumela, o ile a se kgolwe ge a bona Kgamakgolo le Daisy di sepela mmogo kgauswi le legora. Rapolasa Abbot o ile a myemeyela ge a nagana ka seo di ka bego di bolela ka sona.

Rapolasa Abbot o ile a fofela godimo ga terekere ya gagwe a tšwela pela ka mešomo ya gagwe ya mesong. Sa pele, o ile a ya go gama dikgomo ka lešakeng. Ke moka, a ya go fepa dikgogo. Eupša tseleng ya gagwe ya go oketša furu, a bona Kgamakgolo le Daisy di le mmileng o mogolo.

Ge a batamela ka terekere ya gagwe, a bona difatanaga tše ntši di eme go bapa le legora. Lešaba le be le kgobokane go boga Daisy le Kgamakgolo ka lethabo. Ga go a tšea sebaka ke ge koloï ya ditaba e tšwelela go tšea filimi ya bagwera ba ba go se tlwaelege. Rapolasa Abbot ga se a kgolwa mahlo a gagwe.

“Ke lebaka le lekaakang bobedi bjo e le bagwera?”
mmegi a goeletša Rapolasa Abbot a duma go tseba.

Mantšiboa a letšatši leo Rapolasa Abbot a bea setulo sa gagwe sa go kodumela pele ga thelebišene. Polasa ya gagwe ya tšwelela ditabeng. Kgomo Daisy le Kgamakgolo e be e le dinaledi! Rapolasa Abbot ga se a kgolwa mahlo a gagwe.

O ile a tshepa gore Kgamakgolo le Daisy e tla ba bagwera go ya go ile.

Go bala 1

Ke bomang ba fetogilego bagwera mo kanegelong ye?

Kgomo Daisy le Kgamakgolo di fetogile bagwera.

Naa Kgomo Daisy le Kgamakgolo di ile tša dira eng mmogo?

- Di ile tša fula mmogo.
- Di ile tša robala mmogo.
- Di ile tša sepela mmogo go bapa le legora.

Ke ka lebaka la eng ge Rapolasa Abbot a be a sa kgolwe mahlo a gagwe?

- Ke ka lebaka la gore ga senke a bone kgamakgolo mo polaseng ya gagwe.
- Ke ka lebaka la gore ga senke a kwe ka ga kgamakgolo le kgomo di fetoga bagwera.
- Ke ka lebaka la gore o be a maketše ge Kgomo Daisy le Kgamakgolo di robala mmogo ka ntle.
- Ke ka lebaka la gore batho ba bantši ba ile ba ema go bogela Kgomo Daisy le Kgamakgolo.
- Ke ka lebaka la gore polasa ya gagwe e begilwe mo ditabeng.

Go bala 2

Kgamakgolo ga se phoofolo ya mo Afrika Borwa. Ke phoofolo efe mo Afrika Borwa ye e ka bago ya go se tlwaelege go gwerana le kgomo?

Ke nagana gore ... e ka ba e sa tlwaelega gore e ka gwerana le kgomo.

O ka kamaka bjang gore ga go a tlwaelega gore kgomo le kgamakgolo e be bagwera?

Ke kgona go kamaka se ka lebaka la gore...

- Rapolasa Abbot o be a sa kgolwe mahlo a gagwe.
- Rapolasa Abbot o di lebeletše mesong le bošego.
- Molokoloko o kgobokana go bogela bogwera bja go se tlwaelege.
- Segwera sa kgomo le Kgamakgolo se be se le mo ditabeng.

Ke ka lebaka la eng ge Kgomo Daisy le Kgamakgolo di be di le mo ditabeng?

- Ke ka lebaka la gore batho ba be ba makaditšwe ke kgomo le kgamakgolo di fetoga bagwera.
- Ke ka lebaka la gore ga go a tlwaelega gore kgomo le Kgamakgolo e be bagwera.
- Ke ka lebaka la gore batho ba bantši ba be ba na le kgahlego mo segwereng se sa go se tlwaelege.

KANEGELO YA 5

BEKE E MPE YA DAN

Tabakgolo: Re na le maikutlo

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tša boikgopolelo.
- E diragatšwa mo Afrika Borwa.
- E diragala matšatši a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go kwešiša gore yo mongwe le yo mongwe o dira diphošo, gape e tla ba thuša go lemoga gore dibeke tše dingwe di ka bonagala di le bothata go feta tše dingwe.

Leano la Kwešišo: Dira dikgokagano

- Seo e lego sona: Go nagana ka fao kanegelo e amanago le bophelo bja gago, gammogo le dipuku tše dingwe, goba lefase.
- Go reng re se šomiša: Go kwešiša kanegelo bokaone ka go e kgokaganya le dilo tšeo o šetšego o di tseba.
- Ka fao e thušago: E dira gore kanegelo e be le mohola kudu le go ba bonolo go e gopola.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Kanegelo ye e diretšwe go ba ya go segiša. E diretšwe go re romela molaetša wa bohlokwa gape e re segiše.
- Gopotša barutwana gore re tla sekolong mo gare ga beke (Mošupologo, Labobedi, Laboraro, Labone, Labohlano). Ga re na sekolo mafelelong a beke (Mokibelo le Sontaga).
- Letšatši le lengwe le le lengwe la sekolo, re latela mokgwa wo o itšego.
- Mohlala, re a tsoga, re a apara, re phutha mekotla ya rena ya sekolo gomme re tla sekolong ka nako. Ge re ka lebala selo se se sengwe, se se ka re bakela mathata.
- Go ba le bokgoni ba go beakanya le go nyaka go itlwaetša. Ga se ka mehla go lego bonolo!
- Kanegelo ye e na le paterone _ selo se se swanago se dula se diragalela Dan! Letšatši le lengwe le le lengwe o leka go lokiša phošo ya gagwe ya letšatši la go feta, eupša go ba le bothata bjo boswa bjo bo tšwelelago.

Go šomiša mokgwa wo

Letlakala le temana	Bala	Bolela
66, 1	Dan wa go šokiša o ile a tlogela mokotla wa gagwe wa sekolo ka peseng! Ge a tsena ka phapošing , o be a swere fela bolo ya gagwe ya kgwele ya maoto.	Nka dira kgokagano! Seo se swana le dibeke tše mmalwa tše di fetilego, ge ke ile ka tlogela mokotla wa ka gae! Ke ile ka ikwa ke le setlaela kudu ka gobane ke tlogetše dilo ka moka tše ke bego ke di hloka gae!
68, 1	“Ga se ka swanela go lebala mokotla wa ka lehono,” a nagana bjalo ge a namela pese. O ile a swara mokotla wa gagwe leetong ka moka la pese. O ile a sepela a sepela. Dan o be a nametše pese ye e fošagetšego! Pese e ile ya mo iša sekolong se se e sego sa gagwe.”	Nka dira kgokagano! Ka letšatši le lengwe ke be ke le ka tereneg gomme ka robala. Ge ke tsoga, ke be ke šetše ke fetišitšwe lefelo la ka la go theoga. Ke be ke le lefelong le le fošagetšego! Ke ile ka ikwa ke ikgalefela kudu ka gobane ke be ke le lefelong le le fošagetšego!

Dan wa batho o bile le beke e mpe. O tsogile morago ga nako ka Mošupologo. O ile a šia ke pese gomme a latelwa sekolong.

“Ke ka lebaka la eng o latetšwe, Dan?” gwa botšiša morutiši wa gagwe.

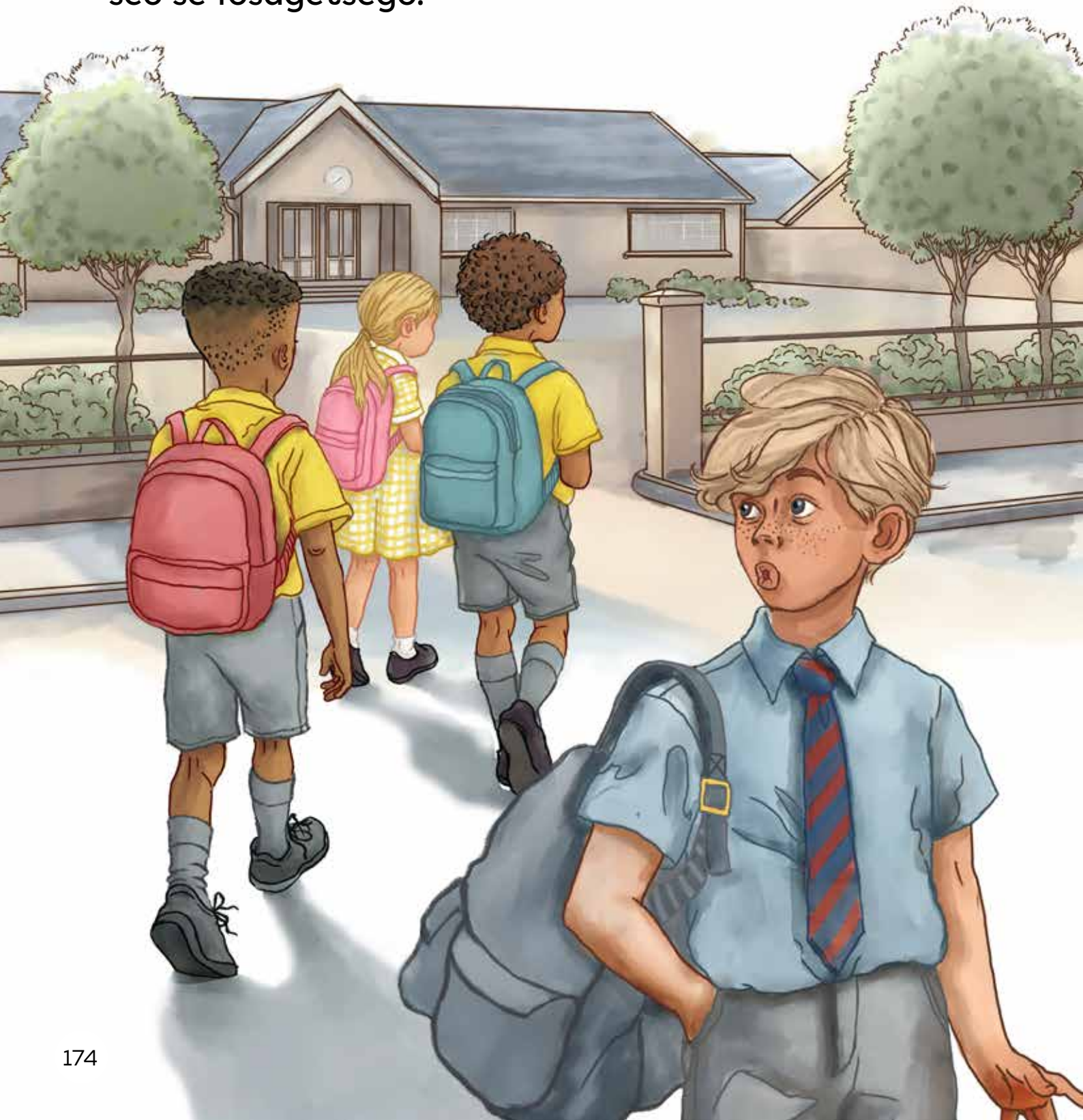
Ka Labobedi Dan o ile a tsoga e sa le mesong gore a se ke a šia ke pese gape. Eupša Dan wa batho o ile a tlogela mokotlana wa gagwe ka peseng! Ge a tsena ka phapošing o be a swere kgwele ya gagwe ya maoto fela.

“Mokotlana wa gago o kae, Dan?” gwa botšiša morutiši.

Ka Laboraro Dan o ile a tsoga ka nako. “Ga se ka swanela go lebala mokotlana wa ka lehono,” a nagana ge a namela pese. O ile a swara mokotlana wa gagwe leetong ka moka la pese. Pese e ile ya sobelela, ya sobelela lebaka le letelele. Eupša Dan o be a nametše pese ye e fošagetšego! Pese ile ya mo fološa sekolong seo se fošagetšego.

“Naa Dan o kae lehono?” gwa botšiša morutiši.

Ka Labone Dan o be sa kgone go humana yunifomo ya gagwe. “Re a rutha ka Labone” gwa nagana Dan.

Dan o ile sekolong ka diaparo tša gagwe tša go rutha.

“Naa yunifomo ya gago e kae, Dan?” gwa botšiša morutiši.

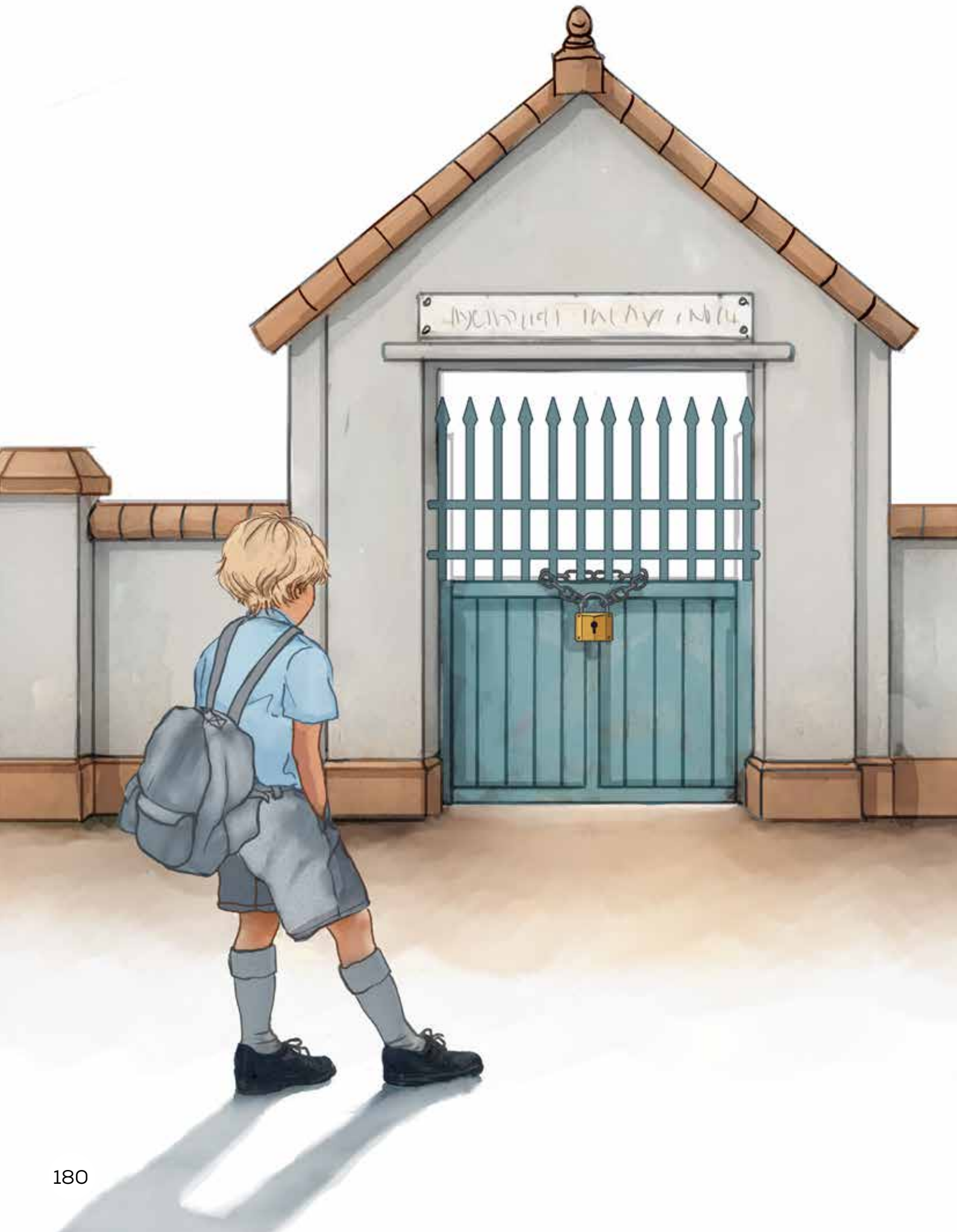
Ka Labohlano Dan a tsoga e sa le mesong. O ile a apara yunifomo ya gagwe, a swara mokotlana wa gagwe gomme a namela pese ye nepagetšego. O ile a fihla sekolong ka pela go sa le leswiswi.

“Ke kgonne go dira tšohle ka tshwanelo!” gwa nagana Dan. Eupša Dan wa batho o be a lapile kudu gomme a thoma potuma ka phapošing.

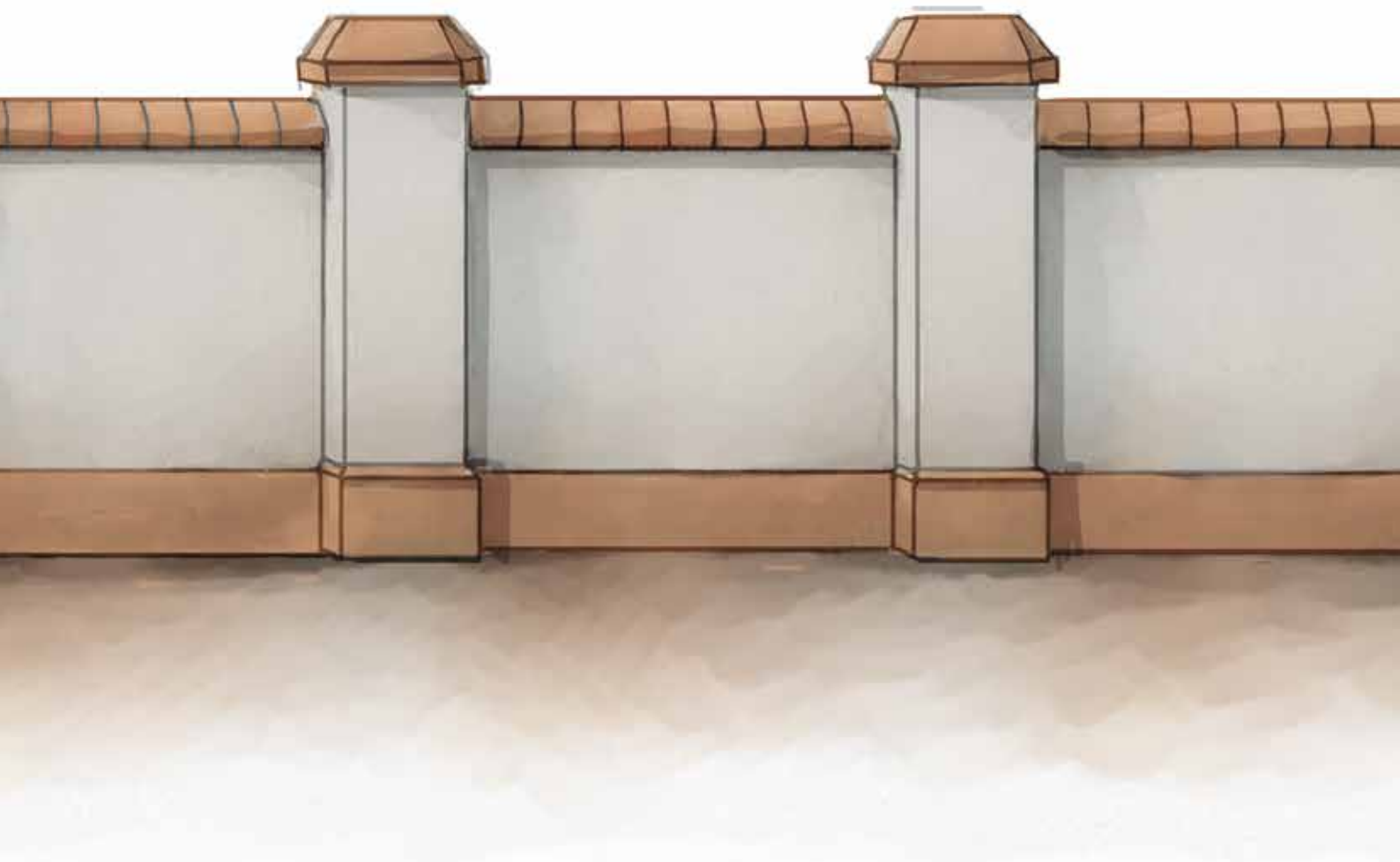
“Ke ka lebaka la eng o robetše, Dan?” gwa botšiša morutiši.

Ka Mokibelo Dan o ile a ya sekolong ka nako a apere yunifomo ya gagwe, a swere mokotlana wa gagwe.

“Lehono gona dilo di sepela ka lenaneo!” a nagana.

“Nka se robale letšatši ka moka!” Eupša ge a fihla sekolong a humana kgoro ya sekolo e notletšwe.

“Ke lešilo! Ga go na sekolo ka Mokibelo!” gwa realo Dan.

The background of the page is decorated with festive elements. In the top left corner, there is a string of bunting with yellow and blue triangular flags. Below the bunting, on the left side, there are several wrapped gifts. One gift is wrapped in pink paper with a red bow, and another is wrapped in white paper with a gold bow. The background is a light, airy blue with soft, watercolor-like clouds.

Ka Sontaga Dan o ile a ya moletlong wa matswalo a motswalagwe. O be a thabile kudu a ba a kgopša a wela godimo ga khekhe.

“Aowii!” gwa nagana Dan.
“Beke e mpe e le ruri! Ke tshepa gore beke e tlang e tla ba kaone.”

Go bala 1

Naa go tlile bjang gore Dan a be le beke e mpe?

- O šiile ke pese gomme a latelwa.
- O lebetše mokotlana wa gagwe.
- O ile sekolong se fošagetšego.
- Morutiši wa gagwe o be a befetšwe ka ditiro tša gagwe.
- bj.bj.

Naa Dan o wetše godimo ga khekhe neng?

O wetše godimo ga khekhe ka Sontaga, moletlong wa motswalagwe.

Ke ka lebaka la eng Dan a ile sekolong ka Mokibelo?

- Letšatši le lengwe le lengwe Dan o be a hlagelwa ke selo se se mpe.
- Dan o be a nyaka go ba le letšatši le lebotse sekolong.
- Dan o nyaka letšatši la go hloka diphošo sekolong.
- Dan o tloga a ikemišeditše go ba le letšatši le lebotse ebile o lebala gore ga go na sekolo ka Mokibelo.

Go bala 2

Dan o ile a ya kae ka Mokibelo?

O ile sekolong.

Na o ka dira kgokagano: Ke neng nako yeo o ilego wa ikwa o swana le Dan?

Na o ka dira kgokagano: Ke neng nako yeo o ilego wa ikwa bjalo ka Dan?

Ke ka lebaka la eng beke ya Dan e be e le e mpe gakaakaa?

- Ga go na motho yo a bonego ka moo Dan a lekilego ka maatla go dira dilo ka tshwanelo.
- O be a dutše a dira diphošo le ge a be a leka go di lokiša.
- O ile a ikwa a swabile.
- O ile a ipona bošilo.
- O ile a ikwa a befelwa.

KANEGELO YA 6

TEBOGO O IKWA A TSHWENYEGILE

Tabakgolo: Re na le maikutlo

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tša boikgopolelo.
- E diragatšwa mo Afrika Borwa.
- E diragala matšatši a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana go kwešiša gabotse gore ditiro tša lerato le botho tše di dirwago ka pelo e botse di bohlokwa kudu go feta dimpho tše di bitšago tšhelete ye ntši.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Ka dinako tše dingwe re ikwa re tshwenyegile ka dilo ntle le lebaka
- Ka matšatši a matswalo, gantši re fa dimpho go bontšha gore re rata motho yoo le go mo leboga
- Ka dinako tše dingwe re nagana gore mpho e kgolo ye e bitšago tšhelete e ntši ke mpho e kaone go fetišiša . Eupša ka dinako tše dingwe dimpho tše di kgethegilego kudu ke tšeo re itirelago tšona
- Ka dinako tše dingwe batho ba a lla ge ba ikwa ba thabile.
- Go bontšha lerato le tlhokomelo ga go nyake tšhelete – go nyakega maitapišo fela.

Leano la Kwešišo: Dira dikgokagano

- Seo e lego sona: Go nagana ka fao kanegelo e amanago le bophelo bja gago, gammogo le dipuku tše dingwe, goba lefase.
- Go reng re se šomiša: Go kwešiša kanegelo bokaone ka go e kgokaganya le dilo tšeo o šetšego o di tseba.
- Ka fao e thušago: E dira gore kanegelo e be le mohola kudu le go ba bonolo go e gopola.

Go šomiša mokgwa wo

Letlakala le temana	Bala	Bolela
3, 1	Tebogo o be a patlame malaong, a tshwenyegile. “Ke tla hweletše mma eng ka letšatši la gagwe la matswalo?”	Nka dira kgokagano. Ge ke ikwa ke tshwenyegile, gantši ke ba le bothata bja go robala – go swana le Tebogo!
4, 1	Tebogo a tsoga ka pela, a tshwenyegile. O ile a dira dikomiki tše pedi tša teye – ye nngwe ya gagwe gomme ye nngwe ya mma.	Nka dira kgokagano! Ge ke nyaka go direla motho yo ke mo ratago selo se sengwe se se kgethegilego, ke rata go mo direla dijo. Ga se mpho – eupša ke selo seo ke se dirago go bontšha gore ke na le tlhokomelo.

Tebogo o tsogile gomme a kwa a swerwe
ke mogau. Ngwedi o be o taga la letopanta
leratadimeng ka ntle ga lefasetere la gagwe.

O tsogile a ba a ikotlolla. Ge a dutše a sepela go ya ka moraleng, lentšu la mmagwe la napa la goga šedi ya gagwe.

Ga ke dumele gore gosasa ke letšatši la matswalo a ka. Nako e feta ka lebelo kudu. Botsebotse, ke nagana gore e no ba letšatši le lengwe.” a realo.

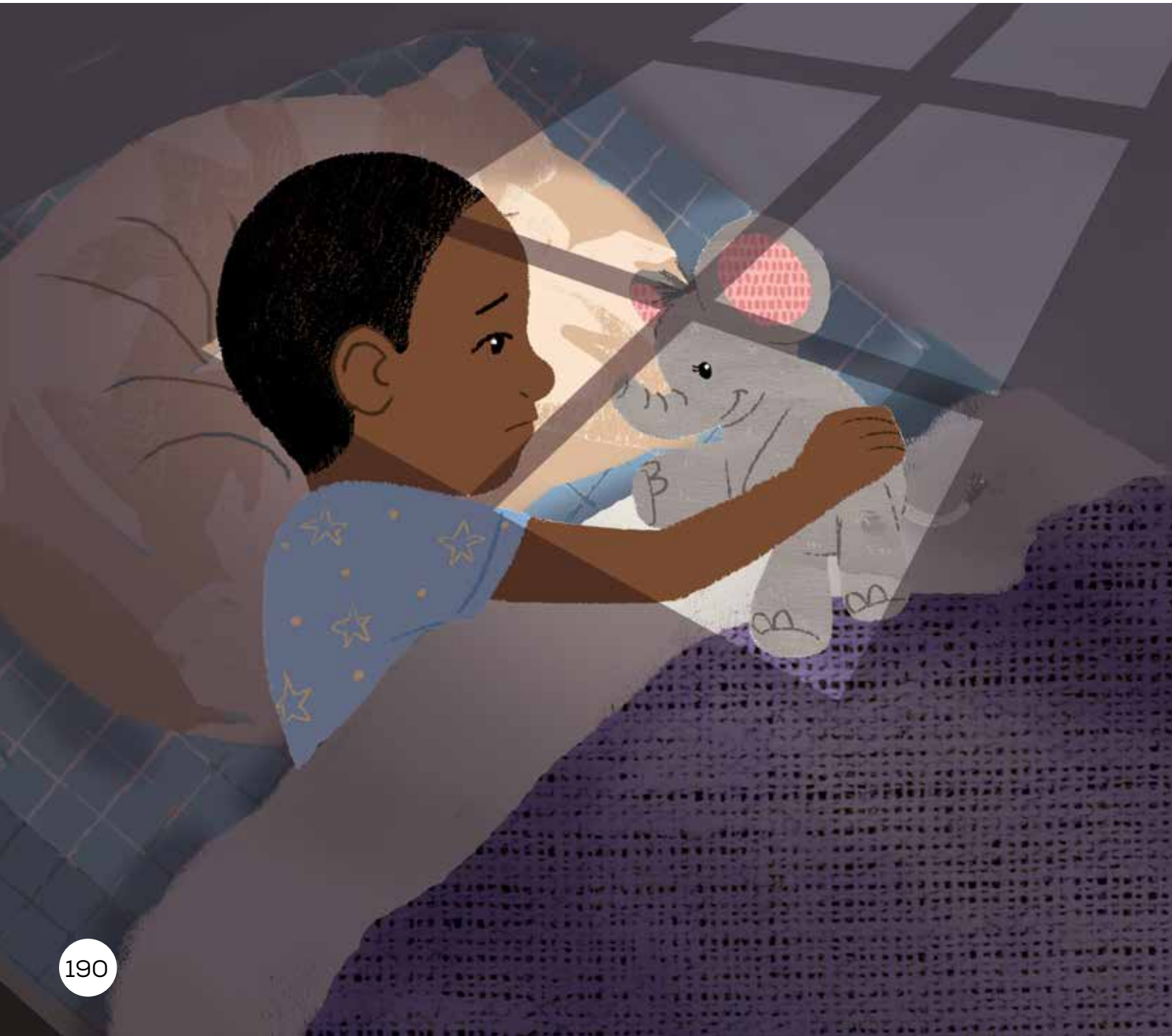
Aowaowaa! “Tebogo a gopola.” Gosasa ke letšatši la mma la matswalo efela ga ke na se se kgethegilego seo nka mo fago sona.

O lebetše tšohle ka ga lepotlelo la gagwe la meetse

Tebogo o patlame malaong gomme o tshwenyegile. “Naa ke eng seo nka se hweletšago mma letšatšing la gagwe la matswalo.”

Mmagwe ka mehla o fela a mo hweletša se sengwe ka letšatši la gagwe la matswalo. Bjalo o nyaka go dira seo mmagwe a se dirago le ge a sena tšhelete.

Tebogo o tsogile ka pela,a tshwenyegile. O dirile komiki tše pedi tša teye - ye nngwe ya gagwe gomme ye nngwe ya mmagwe.

Mmagwe o tsena ka moraleng “Letšatši le le botse la Matswalo!” a realo. A mo fa komiki ya gagwe ya teye.

Mmagwe o lebelelega a maketše gomme a sega.

Letšatši ka moka la gagwe sekolong, Tebogo o no fela a tshwenyegile. “Nka hweletša mma eng ka letšatši la gagwe la matswalo?”

Ka nako ya go khutša, o ile a ntšha pampiri ya go se ngwalwe selo a direla mmagwe karata.

Ka gare ga yona a ngwala: Letšatši le le botse la Matswalo Mma. O mma wa go phala batho ka moka. Ke maswabi ga ke na mpho ye e kgethegilego yeo nka go fago yona. Ke duma o kare nka go hweletša mpho ye kgolokgolo, Ke a go rata. Ka lerato, Tebogo.

Tebogo o ile a ya gae a sa nagana. “Naa nka hweletša mma eng ka letšatši la gagwe la matswalo?” O kwa a nyamile ka labaka la gore ga se a kgone go mo hweletša mpho ye kgolokgolo ye e kgethegilego.

Ge mmagwe a fihla gae, o mo file karata yela,
meokgo e tletše ka mahlong a gagwe.

Tebogo o gopotše gore o tla swaba ka gore go
sena mpho ye kgolokgolo. O ile a ya go itokišetša
go robala.

“O dirile gore letšatši la ka la matswalo e be le le kgethegilego kudu!” Mmagwe a hwenahwena, ge a dula malaong a Tebogo. “Ke a leboga.”

“Efela, ga se ke go hweletše mpho ye e kgethegilego!” Tebogo a fetola.

“Agaa! Tebogo—o mphile selo se sengwe se se kgethegilego go feta mpho ya go rekwa ka lebenkeleng.” Mma a realo. “O ntiretše teye ka komiki yeo ke e ratago kudu mesong ya lehono. Go tloga moo wa ntirela karata ye botsebotse ya go ba le seswantšho se se kgethegilego. Tšeo ke dimpho tše botho, tše kaone kaone kudu tša go phala tše dingwe tšeo nka di kgopelago!”

Tebogo a myemyela gomme a hemela godimo ge mmagwe a mo atla phatleng, go laetša gore o imologile.

Go bala 1

Naa ke mang a bego a bolela mogaleng?

Mmago Tebogo o be a bolela mogaleng.

Naa Tebogo o kwele mmagwe a reng?

O ile a kwa mmagwe a re ke letšatši la gagwe la matswalo letšatšing le le latelago.

Tebogo o diretše mmagwe eng mesong?

- O ile a direla mmagwe komiki ya teye.

Ke ka lebaka la eng mmago Tebogo a ile a makala?

- O makaditše ke gore Tebogo o mo diretše komiki ya teye.
- O ile a makala ge Tebogo a re “Letšatši le le botse la matswalo!”
- O ile a makala ka ge a be a sa nagane gore Tebogo o a tseba gore ke letšatši la gagwe la matswalo.

Go bala 2

Ke ka lebaka la eng Tebogo a ile a tsoga?

O tsogile ka gore o be a swere ke lenyora.

Ke ka lebaka la eng Tebogo a be a sa kgone go robala?

O be a tshwenyegile. Ka nako tše dingwe go boima go robala ge o tshwenyegile.

Tebogo o file mmagwe dimpho dife?

- O ile a mo direla komiki ya teye.
- O ile a mo direla karata sekolong.

Ke ka lebaka la eng Tebogo a ile a ikwa a tshwenyegile?

- Tebogo o ile a kwa a tshwenyegile ka ge e be e le letšatši la matswalo la mmagwe gomme a se na selo se se kgethegilego seo a ka mo fago sona.
- Tebogo o ile a ikwa a tshwenyegile ka gore o tla direla mmagwe eng ka letšatši la gagwe la matswalo.
- Tebogo o ile a ikwa a tshwenyegile ka ge a be a se na tšhelete ya go rekela mmagwe mpho ye kgolo, ye e kgethegilego.
- Tebogo o ile a ikwa a tshwenyegile gore mmagwe o tla ikwa a nyamile ntle le mpho ye kgolo, ye e kgethegilego ka letšatši la gagwe la matswalo.

KANEGELO YA 7 MOENTO WA MATHOMO

Tabakgolo: Re dira thutomahlale

Tshedimošo ya bokamorago

- Sengwalwa se ke kanegelo ya mmakgonthe le ya boikgopolelo.
- E diragetše Engelane.
- E direga nakong ye e fetilego – mengwaga ya go feta ye 200 ye e fetilego.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go ithuta ka botlalo ka fao meento e hlamilwego ka gona, le go lemoga gore thutomahlale ke karolo ya bophelo bja rena bja letšatši le letšatši.

Leano la Kwešišo: Dira ditshekatsheko

- Seo e lego sona: Go tšea sephetho ge e ba o rata kanegelo goba diphetho tšeo baanegwa ba di tšerego.
- Go reng re se šomiša: Go bopa dikgopolo tša gago le go kwešiša kanegelo maamong a a tseneletšego.
- Ka fao e thušago: Go go thuša go nagana ka molaetša wa kanegelo le seo o se dumelago mabapi le wona.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Mengwageng e fetago e 200 e fetilego, bolwetši bjo bo bitšwago sekobonyane bo ile bja bolaya batho ba dimilione. Batho ba be ba sa tsebe gore ba ka itšhireletša bjang go bjona gomme go be go se na sehlare sa go bo alafa.
- Ngaka yeo e bitšwago Edward Jenner o ile a lemoga selo se sengwe seo se sa tlwaelegago. O ile a botšiša dipotšišo, a leka kgopolo ya gagwe gomme a fetoša lefase.
- Go bohlokwa go tseba gore: sekobonyane e be e le bolwetši bjo kotsi kudu bjo bo ilego bja bolaya batho ba dimilione. sekobonyane sa dikgomo e be e le bolwetši bjo bonolo bjoo batho ba bego ba bo hwetša go tšwa dikgomong. Bagami ba ba hlokomelago maswi gantši ba be ba swarwa ke sekobonyane sa dikgomo eupša ba sa bolawe ke bolwetši bjo.
- Edward Jenner o lemogile paterone – gomme boramahlale gantši ba thoma ka go lemoga dipaterone.
- Ge o hwetša moento, mmele wa gago o fiwa tekanyo ye nnyane kudu ya bolwetši. Mmele wa gago o ithuta kamoo o ka lwantšhago bolwetši . Ka morago, ge bolwetši bja makgonthe bo ka tla, mmele wa gago o ikemišeditše go bo lwantšha.
- Kanegong ye, Edward Jenner o šomiša ngwana go leka moento wa gagwe. Kgalekgale, dingaka ga se ka mehla di bego di kwešiša kamoo di ka lekago dikgopolo ka mokgwa wo o šireletšegilego. Lehono, go na le melao e tiilego go šireletša batho ka nako ya diteko tša kalafo.

Go šomiša mokgwa wo

Letlakala le temana	Bala	Bolela
87, 1	O ile a hlama moento wa mathomo wa go lwantšha bolwetši bjo bo bolayago!	Edward Jenner o ile a hwetša tsela ya go dira moente pele ga batho kamoka. Ke nagana gore o swanetše go ba e le motho yo bohlale!
90, 1	Leina la mošemane yoo e be e le James. Edward o be a nyaka go bona ge e ba go enta gannyane go ka thuša mmele wa James go aga didirišwa tša go lwantšha sekobonyane.	Edward o be a rata go tseba kudu, o entela mošimane yo monnyane ka moento wo o nago le sekobonyane sa dikgomo. Nka akanya gore seo e be e le kotsi kudu! O be a ka tšhela James yo monnyane wa go šokiša ka sekobonyane sa dikgomo.

O swanetše go ba o kile wa entelwa nakong e fetilego, eupša naa o kile wa nagana ka gore moento o šoma bjang? Naa o tseba gore go direga eng ge tšhwaana e tsena ka gare ga letsogo la gago?

Ge o hwetša moento, karolwana ye nnyane ya bolwetši e hlabja mmeleng wa gago. Se se thuša gore mmele wa gago o age didirišwa tše nyakegago go lweša bolwetši bjo. Se se ra gore o ka se tsoge o swerwe ke bolwetši bjo.

Sekobonyane e be e le bolwetši bjo nkilego bja bolaya dimilione tša batho lefaseng ka bophara. Eupša, bolwetši bjo ga bo sa le gona – ditebogo go monna yo a bitšwago Edward Jenner. O ile a hlama moento wa mathomo wa go lweša leuba le!

Edward Jenner o be a dula kua Engelane mengwaga e makgolopedi ya go feta. Edward o ile a lemoga gore batho ba bantši motsaneng wa gabo ba be ba lwala e bile ba hlokofala ka Sekobonyane. Bolwetši bjo bo be bo ka hlasela mang kapa mang – baswa le batšofadi, bahumi le bahloki. Eupša, mongwe le mongwe o be a tseba gore bagami ba maswi – basadi ba go gama dikgomo – ba be ba sa sware ke Sekobonyane. Edward o ile a akanya gore ke ka lebaka la eng go le bjalo.

Edward o ile a tšea sephetho sa go lebelela bagami ba ba maswi. O ile a bona gore dikgomo le tšona di na le bolwetši bjo bo swanago, bo bitšwa Sekobonyane sa Dikgomo. Bagami ba maswi ba be ba swara ke Sekobonyane sa Dikgomo, eupša ba be ba fola. Ka morago ga fao, ba be ba kgona go ba ka phapošing e tee le motho yo a swerego ke Sekobonyane, eupša ba be ba sa sware ke bolwetši bjo ba go bolaya!

Edward o ile a lemoga gore Sekobonyane sa dikgomo se be se šireletša bagami ba maswi. O ile a nagana gore go ba le Sekobonyane sa dikgomo go thuša mebele ya bona go aga didirišwa tša go lwantšha Sekobonyane. Eupša o be a swanetše go lekola kgopolo ya gagwe.

Edward o ile a hwetša mogami wa maswi yo a bego a swere ke Sekobonyane sa dikgomo. Ke moka o ile a tšea boladu mo lephoneng la gagwe. Edward o ile a entela boladu bjo ka letsogong la mošemanyana wa mengwaga e seswai. Leina la mošemanyana e be e le James. Edward o be a nyaka go bona ge moento o monnyane o ka thuša mmele wa James go aga didirišwa tša go lwantšha sekobonyane.

Ke moka, Edward o ile a bea James wa go šokiša ka phapošing ya go ba le batho ba go swara ke Sekobonyane. O ile a emela go bona ge eba James a ka lwala. Eupša, kgopolo ya Edward e be e nepile – bonnyane bja Sekobonyane sa dikgomo bo thušitše mmele wa James go aga didirišwa tše di nyakegago go lwantšha Sekobonyane. James ga se a ka a lwala!

Ke moka Edward a tseba gore kgopolo ya gagwe e be e nepile – go ba le setsekana sa bolwetši go ka thuša mmele wa gago go itukišetša go lwa le go go šireletša! Ditebogo go mošomo wa Edward Jenner, bjale re na le meento yeo e re šireletšago malwetšing a mantši a go bolaya!

Go bala 1

Naa Edward o hlamile eng?

- O hlamile moento wa mathomo.
- O hlamile moento wa Sekobonyane.

Naa Edward Jenner o be a nagana gore bagami ba maswi ba šireletša ke eng go sekobonyane?

O be a nagana gore Sekobonyane sa dikgomo se šireletša bagami ba maswi go Sekobonyane.

Ke ka lebaka la eng Edward Jenner a ile a entela James ka Sekobonyane sa dikgomo?

- Ka lebaka la gore o bone gore bagami ba maswi ga ba sware ke Sekobonyane morago ga go swara ke Sekobonyane sa dikgomo.
- Ka lebaka la gore o be a nyaka go bona ge Sekobonyane sa dikgomo se ka šireletša James go Sekobonyane.
- Ka lebaka la gore o be a nyaka go lekola kgopolo ya gagwe.

Go bala 2

Naa ke bothata bofe bjo Edward a bego a nyaka go bo rarolla?

O be a nyaka go thibela gore batho ba se swarwe ke Sekobonyane.

Naa ke tharollo efe ye a ilego a e leka?

- O dirile diteko ka go entela James ka Sekobonyane sa dikgomo.
- O ile a dira diteko tša ge e ba James a ka swara ke Sekobonyane morago ga go entiwa ka Sekobonyane sa dikgomo.

Naa o ka dira tekolo? O nagana eng ka sephetho sa Edward sa go bea James ka phapošing le batho ba go swara ke Sekobonyane?

- Ke nagana gore e be e le kgopolo e botse ka gore...
- Ke nagana gore e be e se kgopolo e botse ka gore...

KANEGELO YA 8 MAITEKELO A PUNO

Tabakgolo: Re dira thutomahlale

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tša boikgopolelo.
- E diragatšwa mo Afrika Borwa.
- E diragala matšatši a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go kwešiša bokaone gore dibjalo ke dilo tše di phelago, le gore di nyaka dilo tše di itšego gore di gole le go phela gabotse.

Leano la Kwešišo: Dira dikgokagano

- Seo e lego sona: Go nagana ka fao kanegelo e amanago le bophelo bja gago, gammogo le dipuku tše dingwe, goba lefase.
- Go reng re se šomiša: Go kwešiša kanegelo bokaone ka go e kgokaganya le dilo tše o šetšego o di tseba.
- Ka fao e thušago: E dira gore kanegelo e be le mohola kudu le go ba bonolo go e gopola.

Dintlha tše o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Dimela di a phela, go swana le batho le diphoofolo.
- Diphedi di hloka dilo tše itšego gore di phele. Ka go kgethega, dimela di hloka:
 - Moya wa go hema
 - Meetse a go nwa
 - Seetša sa letšatši – dimela di se šomiša go dira dijo
 - Mobu – o fana ka phepo le thekgo
- Kanegelong ye, Puno o hloma maitekelo ka dimela tša gagwe.
- Maitekelo a gagwe a rulagantšwe go mo thuša go bona gore go direga eng ge semela se sa hwetše moya, meetse, seetša sa letšatši goba mobu.
- O ithuta gore bjalo ka boramahlale, o swanetše go lebelela ka kelohlolo le go ngwala fase seo a se bonago.
- Maitekelo a go swana le a Puno a re thuša go ithuta kudu ka lefase leo le re dikologilego.

Go šomiša mokgwa wo

Letlakala le temana	Bala	Bolela
100, 2	Puno le batswadi ba gagwe ba ile ba hloma teko ya thutomahlale lefasetereng la Puno.	Aowa! Nka dira kgokagano le kanegelo ye re e badilego dibeke tše mmalwa tše di fetilego! Edward Jenner le yena o ile a dira maitekelo. Batho ba dira maitekelo go lekola kgopolo tša bona le go ithuta tshedimošo ye mpsha.
101, 1	“A re tsentšhe se sengwe sa dimela ka mokotleng wa polasetiki. Ke moka re ka bona gore ke eng se se diregago ge semela se se na moya,” a realo mmago Puno.	Kanegong ya rena bekeng ya go feta, Edward o dirile maitekelo a go bona ge e ba moento wa gagwe o tla šoma. Bjale, Puno o dira maitekelo go bona gore go tla direga eng ge dibjalo di sa hwetše dilo tše di fapanego tše di di hlokago!

Malome wa Puno o ile a mo fa letšoba le le botse ka letšatši la matswalo a gagwe. “Hlokomela semela se gabotse!” a botša Puno. Puno o ile a bea letšoba godimo ga tafola ka thoko ga mpete wa gagwe.

Eupša ka morago ga dibeke tše mmalwa, semela sela sa hwa.

Puno o ile a se ntšhetša ka ntle gomme a se bontšha batswadi ba gagwe. “Ga ke kwešiše – ke be ke nagana gore ke na le mogau le botho go semela sa ka,” a realo. “Go diragetše eng go sona?”

Mmago Puno o ile a hwa ka disego. “Aowa Puno! Ke manyami – ke be ke nagana gore o tseba go hlokomela dimela. Ke phošo ya rena – re be re swanetše go go ruta ka tšeo dimela di di nyakago gore di phele! Dimela ke dilo tša go phela bjalo ka nna le wena. Di nyaka dilo ka moka tšeo re di nyakago rena go phela!”

“Ke be ke sa tsebe gore dimela le tšona di a phela!” Puno a realo, a maketše. “Naa seo se ra gore dimela di a hema, bjalo ka rena?”

“Eng, go bjalo,” mmago Puno a realo. “Dimela di a hema – bjalo ka rena.”

“Gabotse ke nagana gore letšoba la ka le be le na le moya go hema,” Puno a realo.

“Eng, eupša gape dimela di nyaka meetse gore di phele – fela bjalo ka rena. Dilo ka moka tša go phela di nyaka meetse. Naa o ile wa nošetša letšoba la gago?” mmago Puno a mmotšiša.

Puno o ile a šikinya hlogo. “Ke be ke sa tsebe gore dimela di nyaka meetse! Letšoba la ka le swanetše go ba le be le kgalegile!”

“Dijo tšona? Re nyaka dijo gore re phele, akere? Dimela di ja eng?” Puno a botšiša a rata go tseba.

“Gabotse, ke ka lebaka leo dimela di nyakago mahlasedi a letšatši. Di fetošetša mahlasedi a letšatši go ba dijo! O nagana gore letšoba la gago le hweditše mahlasedi a letšatši a go lekana go itirela dijo?” mmago Puno a mmotšiša. Puno o ile a šikinya hlogo ya gagwe. “Aowa, phapoši ya ka ya go robala e tloga e le leswiswi.”

“Gape dimela di nyaka dimatlafatši le difepammele, tšeo di di hwetšago mabung. Ke nagana gore letšoba la gago le be le na le mabu, eupša go be go se na lesedi la go lekana – ka fao mohlomongwe le be le swerwe ke tlala!” mmago Puno a oketša.

“Ke na le kgopolo,” mmago Puno a realo, a kukile thereyi ya dimelana le dipitšana tše nnyane ka gare. “A re bone gore go direga eng ge semela se sa hwetše moya, meetse, mahlasedi, goba mabu!” a realo.

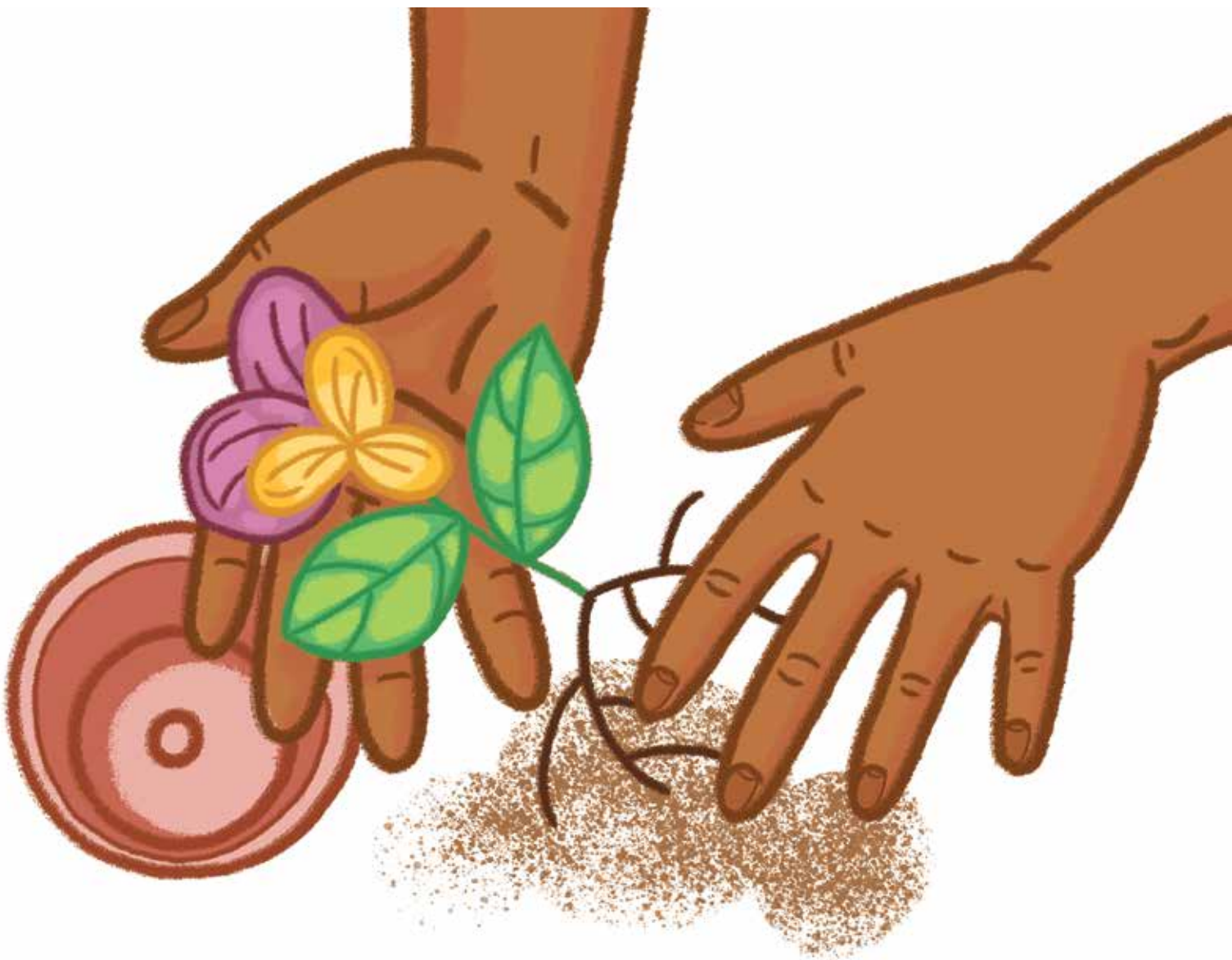
Puno le batswadi ba gagwe ba ile ba bea boitekelo bja thutamahlale mo lefasetereng la Puno.

“A re beyeng semela se setee ka gare ga mokotla wa polasitiki. Ke moka re tla bona gore go direga eng ge semela se sa hwetše moya,” mmago Puno a realo.

Mmago Puno o ile a hlohlora mabu mo semelaneng se sengwe gomme a se bea ka gare ga pitša ya go se be le selo. “Se se tla re bontšha gore go direga eng ge semela se hloka mabu!” a realo.

“Re swanetše go bona gore go direga eng ge semela se hloka mahlasedi!” Puno a realo.

Ke moka, o ile a kitimela ka moraleng gomme a boa le mokotlana o monnyane wa pampiri e tsothwa. “Bjale se ka se hwetše mahlasedi go tšwa letšatšing – e bile se ka se hwetše dijo,” a realo, a bea mokotlana wa pampiri godimo ga semelana se sengwe.

“Ke moka, se e tla ba sa go hloka meetse,” mmago Puno a realo.

“Mafelelong, re nyaka semela se se tee seo se hwetšago tšohle tše di nyakegago – moya, mahlasedi, mabu, le meetse. Ka mokgwa woo, re ka kgona go bapetša dimela tše di sa hwetšego dilo ka moka tše nyakegago le semela se se di hwetšago!” mmago Puno a realo.

Puno o ile a bea setlankana mo semeleng se sengwe le se sengwe.

“Karolo ya go ba rathutomahlale ke go lekola le go rekhota,” mmago Puno a realo, a mo fa pukwana ya go ngwala. “Ye ke pukutšatši e kgethegilego ya go lebelela le go rekhota se o se bonago!”

Mmago Puno o ile a mo thuša go lokiša pukutšatši ya dimela. “Lehono, re swanetše go phopholetša ka seo re naganago gore se tla diragalela semela se sengwe le se sengwe. Seo se ra gore o swanetše go šomiša seo o se tsebago ka dimela gore o kgone phopholetša!” mmago Puno a realo.

Puno o ile a thoma go thala seswantšho, a nagana ka seo se tla diragalelago dimelana tša gagwe.

Go bala 1

Naa go diragetše eng ka letšoba la Puno la go tšwa go malomeagwe?

Letšoba la go tšwa go malomeagwe le ile la hwa.

Naa dimela di nyaka eng gore di gole?

Dimela di nyaka moya, mahlasedi a letšatši, meetse, le mabu go mela.

Na o ka dira kgokagano magareng ga kanegelo ya rena bekeng ya go feta “Moento wa mathomo” le kanegelo ya rena bekeng ye ka ga Puno?

- Nka dira kgokagano. Se sengwe se se swanago ka dikanegelo tše tše pedi ke...
- Nka dira kgokagano. Edward Jenner le Puno ka bobedi ba...

Go bala 2

Naa ke eng se tee se o ithutilego ka dimela mo kanegelong ye?

Ke ithutile...

O nagana gore Puno o ithutile eng go tšwa go maiteko a gagwe a thutomahlale?

Ke nagana gore Puno o ithutile gore...

Naa o ka phopholetša gore go be go tla direga eng ge malome wa Puno a be a ka mo fa semela gona bjale?

Ke nagana gore ge malome wa Puno a ka mo fa semela se seswa...ka lebaka la gore...

NHLRP | National Home Language Reading Programme “